

सत्यमेव जयते

महाराष्ट्र शासन

कार्यक्रम अंदाजपत्रक

२०२१-२०२२

महसूल व वन विभाग

४

(भूमि अभिलेख विभाग)

शासकीय मुद्रणालय, नागपूर

२०२१

कार्यक्रम अंदाजपत्रक

२०२१-२०२२

महसूल व वन विभाग

४

(भूमि अभिलेख विभाग)

महसूल व वन विभागाने तयार केलेल्या कार्यक्रम अंदाजपत्रकाची यादी

कार्यक्रम अंदाजपत्रकाचा क्रमांक	कार्यक्रम अंदाजपत्रकाचे नाव
१	महसूल व पुनर्वसन विभाग
२	वने
३	नोंदणी व मुद्रांक विभाग
४	भूमि अभिलेख विभाग

अनुक्रमणिका

	पृष्ठांक
प्रास्ताविक	(१)
समग्र कार्यक्रम	(२)
रचनात्मक तक्ता १	(३)
रचनात्मक तक्ता २	(३)
१. भू-मापन व जमाबंदी कार्ये	०१ ते १०
२. भूमि अभिलेख	१० ते १७
३. कार्यक्रम एकूण अर्थसंकल्पीय अंदाज	१९ ते २७
४. धारण जमिनीचे एकत्रीकरण	२८
५. डोंगरी विभाग विकास कार्यक्रम	२८
६. डिजिटल इंडिया भूमि अभिलेख आधुनिकीकरण कार्यक्रम (DILRMP)	२८ ते ३०
७. महालेखापाल मुंबई/नागपूर यांचेकडील प्रलंबित निरीक्षण	३१ ते ३८
अहवालाची स्थिती (महसूल जमा/खर्च विषयक)	

प्रास्ताविक

महसूल व वन विभागांतर्गत जी विविध खाती येतात त्यापैकी भूमि अभिलेख हा एक विभाग आहे. सदर विभाग जमाबंदी आयुक्त आणि संचालक, भूमि अभिलेख यांच्या नियंत्रणाखाली असतो व ते या विभागाचे प्रमुख म्हणून काम पाहतात आणि विभागाच्या प्रशासनावर व क्षेत्र संरचनेवर नियंत्रण ठेवतात. सदर विभागाची शासन निर्णय महसूल व वन विभाग क्र. आस्थापना-१०९३-प्र. क्र. १९-ल १, दिनांक १८-८-१९९४ अन्वये दिनांक १-१०-१९९४ पासून तालुका स्तरावर पुनर्रचना करण्यात आलेली आहे. या विभागाच्या विविध कार्यांचे नियंत्रण व समन्वयन (१) अ. ज. आ. आणि संभूअ (२) उ. सं. भू. अ. (भूमापन), (३) उ. सं. भू. अ. (नागरी भूमापन) (४) उ. सं. भू. अ. (एकत्रीकरण) (५) तसेच महसूल व वन विभाग यांचेकडील शासन निर्णय क्र. ईएसटी-२०१८/प्र.क्र.१२६/ई-८, दिनांक ८-९-२०२० अन्वये उपजिल्हाधिकारी तथा राज्य समन्वयक ई-फेरफार पद निर्माण केलेले असून यांच्या सहाय्याने मुख्यालय पातळीवर केले जात असून यांना २१ राजपत्रित कार्यालय अधीक्षक व १ कोषागार विभागाकडील लेखा अधिकारी मदत करतात.

प्रादेशिक पातळीवर उप-संचालक, भूमि अभिलेख यांची कार्यालये असून त्यांची मुख्यालये मुंबई, नाशिक, पुणे, औरंगाबाद, अमरावती व नागपूर येथे आहेत. प्रादेशिक उप-संचालक, भूमि अभिलेख हे जी कामे जमाबंदी आयुक्त आणि संचालक, भूमि अभिलेख, महाराष्ट्र राज्य, पुणे यांनी विशेष करून राखून ठेवलेली असतात ती कामे वगळता, त्यांच्या प्रदेशातील भूमि अभिलेख विभागाच्या सर्व कार्यांचे समन्वयन व प्रशासन करण्याबाबत जबाबदार असतात.

जमिनीबाबतच्या सर्व प्रकरणांचे प्रशासन सुरळीत होण्यासाठी आवश्यक असणारी आकडेवारी गोळा करणे व पुरविणे हे भूमि अभिलेख विभागाचे काम आहे. महसुली व दिवाणी न्यायालयांतील अभियोगाची संख्या कमी करणे, त्यांच्यावरील खर्च कमी करणे यांसाठी या विभागाने भूमापन करून तयार केलेले अभिलेख व नकाशे यांची मदत होते. भू-मापन अभिलेखाच्या आधारे तयार केलेले अधिकृत अभिलेख जमिनीच्या वैयक्तिक धारकाच्या हक्काचे संरक्षण करतात. तसेच, पुढील गोष्टीसाठी हा विभाग जबाबदार असतो.

(१) राज्यातील सर्व नियतकालिक महसुली जमाबंदीच्या व्यवहाराचे काम पाहणे आणि प्रत्येक जमिनीच्या स्वतंत्र तुकड्यावर आकारणी करणे, तुकड्यावरील आकाराची फेरतपासणी करणे, (२) महसुली अधिका-यांना भू-मापन व जमाबंदी प्रकरणाबाबतचे प्रशिक्षण देणे आणि शेवटची सर्वात महत्त्वाची गोष्ट म्हणजे, (३) मुंबईचा धारण जमिनीचे तुकडे पाडण्याला प्रतिबंध करण्याबाबत व जमिनीचे एकत्रीकरण करण्याबाबत अधिनियम, १९४७ यांचे कार्यान्वयन करणे.

विभागाने तयार केलेल्या भू-मापन अभिलेखावरून सर्व राज्यांच्या महसुली प्रशासनाकरिता अत्यावश्यक असलेली आधारसामुग्री उपलब्ध होते आणि त्यामुळे विविध विभागाद्वारे हाती घेण्यात आलेल्या निरनिराळ्या विकास योजना तयार करण्यास मदत होते. अशारीतीने तयार करण्यात आलेल्या अभिलेखात वेळोवेळी झालेले बदल समाविष्ट करून तो अद्ययावत ठेवण्यात येतो. गावठाण आणि शहरे यांची पाहणी विस्तृत प्रमाणात करण्यासंबंधीचे काम येथे आयोजित करण्यात येते व पार पाडण्यात येते. अशारीतीने तयार केलेल्या अभिलेखांचे योग्य परिरक्षण केले जाते. विभाग पुढील बाबतीत विशेष भू-मापनांचे काम हाती घेतो :-

- (१) भूमि संपादनाची निरनिराळी कामे ;
- (२) अर्ज करण्यात आल्यास दोन खासगी व्यक्तींच्या जमिनींची हद्द निश्चित करणे ; व
- (३) सार्वजनिक संस्था किंवा शासकीय विभाग.

प्रशासकीय प्रयोजनांसाठी निरनिराळ्या विभागांना गावाचे व इतर नकाशे त्याचप्रमाणे अभिलेखातील उतारे देण्याची व्यवस्था या विभागातर्फे होते. थोडक्यात म्हणजे, हा विभाग जमीन महसुलाचे प्रशासन सुरळीत चालण्यासाठी व कृषी भूमि विषयक सुधारणा हाती घेण्यासाठी शासनाच्या विविध विभागांना मूलभूत आधारसामुग्री पुरवतो. अशारितीने ह्या विभागाचा महसुली प्रशासनाशी फार निकटचा संबंध आहे.

भूमि अभिलेख विभागामार्फत डिजिटल इंडिया भूमि अभिलेख आधुनिकीकरण DILRMP ही केंद्र शासन पुरस्कृत योजना राबविली जात आहे. या योजने अंतर्गत महसूल व भूमि अभिलेख विभागाकडील महत्त्वाच्या गाव नमुन्यांचे व अभिलेखाचे संगणकीकरण करण्याचे काम चालू आहे.

या प्रकाशनात भूमि अभिलेख विभागाचे कार्यक्रम अंदाजपत्रक सादर करण्याचा प्रयत्न केला आहे. या संबंधातील मुलभूत कसोटी ही आहे की, कोणत्याही विभागाच्या कार्यक्रम अंदाजपत्रकात, ज्या कार्यक्रमासाठी त्या विभागाने विशेष करून निधी मागितला असेल, अशा कार्यक्रमाचा समावेश करण्यात येतो म्हणून या प्रशासनात भूमि अभिलेख विभागाच्या नियंत्रणाखाली असलेली सर्व अर्थसंकल्पीय अनुदाने साकल्याने दर्शविली असून त्या विषयी स्पष्टीकरण केले आहे.

भूमि अभिलेख विभागाद्वारे पार पाडल्या जाणा-या कार्यांच्या विश्लेषणाच्या आधारे पुढील कार्यक्रम निश्चित करण्यात आले आहेत :-

- (१) भू-मापन व जमाबंदी कार्ये ;
- (२) भूमि अभिलेख ;
- (३) धारण जमिनीचे एकत्रीकरण.

(२)

समग्र कार्यक्रम

कार्यक्रम अंदाजपत्रक हे प्राथमिक अवस्थेत असले तरी सर्व दृष्टीने परिपूर्ण असणार नाही व असणे शक्यही नाही. जसजसे अनुभव येतील तसतशी त्यात सुधारणा घडवून आणता येईल. कामाच्या प्रत्येक बाबीसाठी ठरविलेल्या परिमाणानुसार नियोजित कार्याचे लक्ष्य साध्य/उद्दिष्टपूर्ती दर्शविण्यासाठी जरूर तेथे आवश्यक बदल कार्यक्रम तक्त्यांमध्ये केलेले आहेत.

(अ) प्रास्ताविकात नमूद केल्याप्रमाणे या खात्याच्या सर्व बाबींचा परामर्श घेणे कठीण आहे. तथापि, भूमि अभिलेख विभागाकडून ज्या योजनेमुळे शासनास उत्पन्न मिळाले अशा योजना व त्याचा तपशील खालीलप्रमाणे आहे :—

- (१) पोटहिस्सा मोजणी.
- (२) गावठाण मोजणी (२,००० लोकवस्तीवरील गावे).
- (३) शहर भूमापन मोजणी काम. (विस्तारित क्षेत्र)
- (४) नगर भूमि अभिलेख (नगरपालिका असलेल्या शहराचे नगर भूमापन अभिलेखांचे परिरक्षण).
- (५) तालुका भूमि अभिलेख (शेतजमिनीच्या भूमि अभिलेखांचे परिरक्षण).
- (६) धारण जमिनीचे एकत्रीकरण.
- (७) प्रशिक्षण प्रबोधिनी

(१.) सर्व प्रकारची महसूल वसुली :

१. उपअधीक्षक भूमि अभिलेख/नगर भूमापन अधिकारी कार्यालयात अद्ययावत भूमि अभिलेख ग्रामवार ठेवण्यात येतात. त्या अभिलेखांच्या आधारे मोजणी व हद्द निश्चितीचे काम केले जाते.

२. अशा मुख्य लेखाशीर्ष (अ) ००२९ जमीन महसूल भूमापन क्षेत्रातील मोजणी फी, नक्कल फी इत्यादी (ग्रामीण क्षेत्र) व (ब) ०५०६ जमीन सुधारणा नगर भूमापन क्षेत्रातील मोजणी फी, नक्कल फी इत्यादी (शहरी क्षेत्र) या पासून मिळणा-या महसूल वसुलीचा सन २०१९-२०२० ते २०२१-२०२२ बाबतचा तपशील खालीलप्रमाणे देण्यात आला आहे.

(उत्पन्नाचे आकडे हजारात)

अ.क्र. Sr. No.	विभाग Division	प्रत्यक्ष उत्पन्न २०१९-२० Actual income during 2019-2020			प्रत्यक्ष उत्पन्न २०२०-२१ १-४-२० ते ३१-१०-२० Actual income during 1-4-20 to 31-10-2020			अपेक्षित उत्पन्न १-११-२०२० ते ३१-३-२०२१ Probable income during 1-11-20 to 31-3-2021			अपेक्षित उत्पन्न २०२१-२२ Probable income during 2021-2022		
		००२९ भूमापन 0029 Land Revenue	०५०६ नागरी भूमापन 0506 Land Reform	एकूण Total	००२९ भूमापन 0029 Land Revenue	०५०६ नागरी भूमापन 0506 Land Reform	एकूण Total	००२९ भूमापन 0029 Land Revenue	०५०६ नागरी भूमापन 0506 Land Reform	एकूण Total	००२९ भूमापन 0029 Land Revenue	०५०६ नागरी भूमापन 0506 Land Reform	एकूण Total
(१)	(२)	(३)	(४)	(५)	(६)	(७)	(८)	(९)	(१०)	(११)	(१२)	(१३)	(१४)
१	पुणे Pune	३८०७००	१८६५००	५६७२००	१५४१००	७०२००	२२४३००	१६५१०७	७५२१४	२४०३२१	३२६४००	१६०६२९	४८७०२९
२	मुंबई Mumbai	२१७१००	१४९१००	३६६२००	४७०००	२७३००	७४३००	५०३५७	२९२५०	७९६०७	१९५२५७	१६५९४३	३६१२००
३	नाशिक Nashik	१४९१००	४७५००	१९६६००	७१४००	२०९००	९२३००	७६५००	२२३९३	९८८९३	१३४४००	३९७७१	१७४१७१
४	औरंगाबाद Aurangabad	१६५२००	३०१००	१९५३००	६७७००	११५००	७९२००	७२५३६	१२३२१	८४८५७	१४३३१४	२६०५७	१६९३७१
५	अमरावती Amravati	११६०००	२०८००	१३६८००	३५४००	७१००	४२५००	३७९२९	७६०७	४५५३६	८७७७१	१८०००	१०५७७१
६	नागपूर Nagpur	२१९०००	७७८००	२९६८००	७००००	२०८००	९०८००	७५०००	२२२८६	९७२८६	२१६३४३	७५०८६	२९१४२९
	एकूण Total	१२४७१००	५१९८००	१७६८९००	४४५६००	१५७८००	६०३४००	४७७४२९	१६९०७१	६४६५००	११०३४८६	४८५४८६	१५८८९७१

(२) धारण जमिनीचे एकत्रीकरण :

एकत्रीकरण योजनेमध्ये झालेल्या अभिलेखांच्या नकला अर्जदार यांना त्यांचे मागणीनुसार पुरविण्यात येतात यामधून नक्कल फी चे उत्पन्न मिळते.

(३) कर्मचा-यांना सेवा प्रशिक्षण देण्यासाठी कायमस्वरूपी प्रबोधिनी :

नव्याने प्रवेश करणा-या कर्मचा-यांच्या कामाचा दर्जा उंचावणेसाठी व शासनाचे कामकाजात सुधारणा होण्याचे दृष्टीने शासकीय कर्मचा-यांना विभागाचे कामकाजाचे संबंधीचे व अधिनियमाचे प्रशिक्षण देण्याची अत्यंत निकड असल्याने प्रशिक्षण प्रबोधिनी दिनांक १-९-१९८५ पासून औरंगाबाद येथे सुरु करण्यात आली आहे. सदर प्रशिक्षण शाळेचे सन २०११ मध्ये भूमि अभिलेख प्रशिक्षण प्रबोधिनी असे नामकरण केले आहे. प्रशिक्षणाच्या प्रत्येक सत्राचे अखेर सेवाप्रवेशोत्तर प्रशिक्षण परीक्षा घेण्यात येते.सेवाप्रवेशोत्तर प्रशिक्षण घेणे व सेवाप्रवेशोत्तर प्रशिक्षण परीक्षा पास होणे भूमि अभिलेख विभागात सेवाप्रवेश केलेल्या प्रत्येक उमेदवारांस बंधनकारक आहे.ऑक्टोबर २०२० अखेर सुमारे ६८३९ सेवा प्रवेशोत्तर सत्रांतर्गत प्रशिक्षण देणेत आले आहे.

भूमि अभिलेख प्रशिक्षण प्रबोधिनी, औरंगाबाद येथे विविध प्रकारचे सर्व प्रशिक्षण कार्यक्रमांतर्गत सुमारे २८४८४ कर्मचा-यांना प्रशिक्षण देण्यात आले आहे.

भूमि अभिलेख विभागातील प्रशिक्षणाची निकड लक्षात घेऊन औरंगाबाद व्यतिरिक्त अजून एक संस्था तांत्रिक प्रशिक्षण देणेसाठी आवश्यक असल्याचे लक्षात घेऊन महसूल व वन विभाग शासन निर्णय क्र. आस्था २०१२/२६७/प्र.क्र.४६/ई.६, दिनांक ५/२/२०१३ अन्वये मुळशी येथे भूमि अभिलेख प्रशिक्षण प्रबोधिनी, पुणे ही नवीन संस्था स्थापन करणेबाबतचा शासन निर्णय घेणेत आलेला आहे.

रचनात्मक तक्ता (१)**जमाबंदी आयुक्त आणि संचालक, भूमि अभिलेख (म. राज्य), पुणे**

अप्पर जमाबंदी आयुक्त आणि अतिरिक्त संचालक भूमि अभिलेख	उप संचालक, भूमि अभिलेख संलग्न जमाबंदी आयुक्त (भूमापन), पुणे	उप संचालक, भूमि अभिलेख संलग्न जमाबंदी आयुक्त (एकत्रीकरण), पुणे	उप संचालक, भूमि अभिलेख संलग्न जमाबंदी आयुक्त (नागरी भूमापन), पुणे	उपजिल्हाधिकारी तथा राज्य समन्वय ई-फेरफार
का. अ. - ३	का. अ. - ३	का. अ. - १	का. अ. - ४	का. अ. - २
र. व का. अ. - १	पुनर्माजणी - २	रा. भू. अ. आ. का. ३		
ले. अ. - १				
स. ले. अ. - २				
का. अ.	- कार्यालय अधीक्षक	रा.भू.अ.आ.का.- राष्ट्रीय भूमि अभिलेख आधुनिकीकरण कार्यक्रम		
र. व का. अ.	- रचना व कार्यपद्धती अधिकारी			
ले. अ.	- लेखा अधिकारी			
स. ले. अ.	- सहाय्यक लेखा अधिकारी.			

रचनात्मक तक्ता (२)**जमाबंदी आयुक्त आणि संचालक, भूमि अभिलेख (म. राज्य), पुणे**

वर्ग-१ उ. सं. भू. अ., पुणे.	उ. सं. भू. अ., मुंबई.	उ. सं. भू. अ., नाशिक.	उ. सं. भू. अ., नागपूर.	उ. सं. भू. अ., अमरावती.	उ. सं. भू. अ., औरंगाबाद.
वर्ग-१ जि.अ.भू.अ.-६	जि. अ.भू.अ.-८	जि. अ.भू.अ.-६	जि. अ.भू.अ.-७	जि. अ.भू.अ.-६	जि. अ.भू.अ.-९ व प्राचार्य १
वर्ग-२ का. अ. संलग्न उ.सं.भू. अ.-१ उप. अ. भू. अ.-५६	का. अ. संलग्न उ.सं.भू. अ.-१ उप. अ. भू. अ.-४७	का. अ. संलग्न उ.सं.भू. अ.-१ उप. अ. भू.अ.-५४	का. अ. संलग्न उ.सं.भू. अ.-१ उप. अ. भू.अ.-६३	का. अ. संलग्न उ.सं.भू. अ.-१ उप. अ. भू.अ.-५४	का. अ. संलग्न उ.सं.भू. अ.-१ उप. अ. भू.अ.-७६ व निदेशक-४.
वर्ग-२ न. भू. अ.-८	न. भू. अ.-१३	न. भू. अ.-५	न. भू. अ.-३	. .	न. भू. अ.-१
वर्ग-२ वि. उप. अ.१ भू. अ.	वि.उप.अ.भू.अ. तथा चौ. अ.क्र. १,२ व ३, कल्याण, जि. ठाणे	वि. उप. अ. भू. अ. (न. भू.)-२	वि. उप. अ.भू.अ. (गा.)-१	वि. उप. अ. भू. अ. तथा चौ.अ. (श.मा.) (श. मा.)-१ ते ४	वि. उप. अ. भू. अ. (श.मा.) १, अमरावती-१
वर्ग-२ वि. उप. अ. भू. अ. तथा चौ. अ.-२	. .	वि. उप. अ. भू. अ. तथा चौ. (श. मा.) नाशिक क्र. १,२,३	. .	विशेष उपअधीक्षक अ.भू.अ. (गा.)-३	
उ. सं. भू. अ.	-उप-संचालक, भूमि अभिलेख	जि. अ. भू. अ.	जिल्हा अधीक्षक, भूमि अभिलेख		
का. अ. संलग्न	-कार्यालय अधीक्षक संलग्न	उप. अ. भू. अ.	उप अधीक्षक, भूमि अभिलेख		
उ. सं. भू. अ.	-उप-संचालक, भूमि अभिलेख				
वि. उप. अ. भू. अ. (न. भू.)	-विशेष उप अधीक्षक, भूमि अभिलेख. (नगर भूमापन)	न. भू. अ.	-नगर भूमापन अधिकारी.		
		वि. उप. अ. भू. अ. तथा चौ. अ.	-विशेष उप अधीक्षक, भूमि अभिलेख तथा चौकशी अधिकारी.		

१. भू-मापन व जमाबंदी कार्ये

(एक) प्रास्ताविक :

(१.१) मोजणी :

जमीन महसूल, जमाबंदी व अधिकार अभिलेख इत्यादींसाठी शेतजमिनीची मोजणी व वर्गीकरणाचे काम या विभागाकडून केले जाते. त्याचप्रमाणे शहरातील व खेड्यातील अकृषिक जमिनीचे मोजणी कामही केले जाते. तसेच प्रारंभिक (ओरिजीनल) मोजणी, पुनर्मोजणी, पोटहिस्सा मोजणी, गावठाण मोजणी, शहरातील मोजणी इत्यादी प्रकारची निरनिराळी कामेही या विभागाकडून केली जातात.

(१.२) जमाबंदी :

व्यक्तिगत धारण जमिनीची जमीन महसूल आकारणी निश्चित करण्याचे कामाचे दृष्टीने जमीन महसूल अधिनियमाचे उपबंधानुसार होत असलेल्या जमिनीची नियतकालिक जमीन महसूल जमाबंदी करण्यात येते. जमिनीचे वर्गीकरण करून जमिनीची उत्पादन क्षमता विचारात घेतल्यानंतर व प्रदेशाचे इतर फायदे व तोटे विचारात घेऊन जमाबंदी करण्यात येते. अशा जमाबंदीचे एक युनिट (घटक) पूर्वी तालुका म्हणून ओळखण्यात येत असे. परंतु त्यानंतर एकजीनसी प्रदेश युनिट म्हणून मानण्यात आला आणि आता महाराष्ट्र जमीन महसूल संहिता, १९६६ अन्वये, जमाबंदीच्या तत्वात काही बदल करण्यात आला आहे. अशारीतीने निश्चित करण्यात आलेल्या आकारणीची हमी सर्वसाधारणपणे ३० वर्षे इतकी असते. अशा प्रकारची मूळ किंवा यथास्थिती फेरजमाबंदीची कामे राज्यातील भू-मापन केलेल्या सर्व गावांमध्ये पूर्ण करण्यात आली आहे. तथापि, राज्यातील बहुतेक जमाबंदीचा कालावधी संपलेला आहे, आणि आता नव्याने जमाबंदीची कामे हाती घेणे नियत झाले आहे. कायदानुसार वरील जमाबंदी होईपर्यंत विद्यमान जमाबंदी चालू ठेवण्यात आली आहे. महाराष्ट्र जमीन महसूल संहिता, १९६६ च्या कलम ९२ अन्वये शासन कोणत्याही वेळी नवीन जमाबंदीचा आदेश देऊ शकते. महसूल व वन विभागाकडील क्र. संकीर्ण १०११/२१०३ प्र. क्र. ६१८/ल-१, दि.-६/१०/२०१५ अन्वये राज्याची पुनर्मोजणी करणे कामी मंजुरी देण्यात आलेली आहे.

मोजणी व जमाबंदी हा भूमि अभिलेख विभागाचा एक महत्त्वाचा कार्यक्रम आहे. ह्या कार्यक्रमाखाली तीन प्रकारची कार्ये चालू आहेत :-

सी-(१) जमाबंदी आयुक्त व संचालक, भूमि अभिलेख.

सी-(२) पोट-हिस्सा मोजणी.

सी-(३) वसुलीयोग्य गावठाण भू-मापन योजना.

सी- (१) जमाबंदी आयुक्त व संचालक, भूमि अभिलेख :

जमाबंदी आयुक्त आणि संचालक, भूमि अभिलेख हे या विभागाचे प्रमुख म्हणून काम पाहतात आणि प्रशासनावर व क्षेत्रीय कार्यालयावर नियंत्रण ठेवतात. या विभागाचे विविध कार्यांचे नियंत्रण व समन्वय अप्पर जमाबंदी आयुक्त व ३ उपसंचालक, भूमि अभिलेख यांच्या सहाय्याने मुख्यालय पातळीवर केले जाते. यांना २१ राजपत्रित कार्यालय अधीक्षक व कोषागार विभागाकडील १ लेखाधिकारी मदत करतात.

प्रादेशिक पातळीवर सहा उपसंचालक, भूमि अभिलेख असून त्यांची मुख्यालये पुणे, नागपूर, औरंगाबाद, मुंबई, नाशिक व अमरावती येथे आहेत. प्रादेशिक उप संचालक, भूमि अभिलेख यांच्यावर जमाबंदी आयुक्त व संचालक, भूमि अभिलेख, महाराष्ट्र राज्य यांनी राखून ठेवलेली कामे वगळता त्यांचे प्रदेशातील भूमि अभिलेख विभागाच्या इतर सर्व कार्यांचे समन्वयन व प्रशासन करण्याची जबाबदारी सोपविण्यात आली आहे.

सी- (२) पोट-हिस्सा मोजणी :

व्यक्तिगत धारण केलेल्या भू-मापन क्रमांकाचा पोटविभाग आणि अशा पोटविभागाचे पडलेले पोटविभाग यांची मोजणी करून त्यांचे नकाशे तयार करावे लागतात. अर्जदार यांनी पोटहिस्सा करून देणेची मागणी केलेनंतर महाराष्ट्र जमीन महसूल संहिता, १९६६ मधील कलम ८७ प्रमाणे अशा पोट-हिस्सांची मोजणी करण्यात येते व मोजणीचा खर्च खातेदारांकडून पोटहिस्सा मोजणीच्या स्वरूपात भरून घेतला जातो.

जमाबंदी आयुक्त कार्यालयाकडील दिनांक २९-९-२०१८ व १८-११-२०१९ रोजीच्या पोट हिस्सा मोजणी परिपत्रकाप्रमाणे जमीन धारकांचे पोट हिस्सा मोजणीची कामे सत्वर होतील तसेच शासनाच्या महसुलामध्ये वाढ होईल.

सी- (३) वसुलीयोग्य गावठाण भू-मापन योजना :

शेत जमिनीच्या प्रारंभिक मोजणीच्या वेळी गावे आणि शहरे यातील गावठाणांखालील क्षेत्राचे भू-मापन केले नव्हते. त्यामुळे क्षेत्र हक्क आणि नकाशे याबाबतचे कोणतेही अभिलेख उपलब्ध नव्हते. असे अभिलेख तयार करण्याचे दृष्टीने व विकास योजना तयार करणे सोयीचे जावे म्हणून महाराष्ट्र जमीन महसूल संहिता, १९६६ च्या कलम ७९ व १२६ चे उपबंधानुसार अशा गावातील आणि शहरातील गावठाणाच्या भू-मापनाची कामे हाती घेण्यात आलेली आहेत. सन २०२०-२०२१ मध्ये ४८८९ गावांचे काम प्रगतीत आहे. अशा भू-मापनाचा संपूर्ण खर्च जरी आरंभी शासनाकडून होत असला तरी तो संपूर्ण खर्च सनद फीच्या रूपाने खातेदारांकडून वसूल केला जातो.

सर्व गावातील महसूल फी भू-मापनाचे आणि जमाबंदीचे काम पूर्वीच पूर्ण करण्यात आले असल्याने पुनर्मोजणी करण्याच्या कामी आदेश दिले तरच वर नमूद केलेल्या तीन योजनेशिवाय हेही काम या विभागास करावे लागेल. अभिलेखाचे परिरक्षण करणा-या तालुका भू-मापन कार्यालयातील कर्मचारीवृंदाकडे हे काम सध्या सोपविण्यात आल्यामुळे या कामाचा स्थूलमानाने पडणा-या कार्यभाराचा सारांश या ठिकाणी देण्यात आला नाही.

(दोन) कार्यक्रमांच्या कार्यभाराचा सारांश व वित्तीय आवश्यकतांचे स्पष्टीकरण :

(II) Programme Work-load Summary and Explanation of Financial Requirements :

क (एक) जमाबंदी आयुक्त—

(२.१) निरीक्षण कार्यक्रम :

(१) जमाबंदी आयुक्त आणि संचालक, भूमि अभिलेख (महाराष्ट्र राज्य), पुणे हे विभाग प्रमुख म्हणून काम पाहतात. त्यांचे अधिनस्त ६ प्रादेशिक प्रमुखांची कार्यालये असून उप-संचालक, भूमि अभिलेख हे प्रादेशिक प्रमुख आहेत. महाराष्ट्र शासनाचे सा. प्र. विभागाचे परिपत्रक क्रमांक निरीक्षण-१०८५/५७/१८-(र. व. का.) दिनांक २६-४-१९८५ अन्वये विहित केल्याप्रमाणे विभाग प्रमुखांनी प्रादेशिक प्रमुखांचे कार्यालयांची प्रत्येक वर्षी तपासणी करण्याचे विहित केलेले आहे. त्याप्रमाणे जमाबंदी आयुक्त आणि संचालक, भूमि अभिलेख हे पूर्वीपासून सर्व उप-संचालक, भूमि अभिलेख यांचे कार्यालयाची तपासणी दरवर्षी पूर्ण करतात.

(२) उप-संचालक, भूमि अभिलेख, पुणे, मुंबई, नाशिक, औरंगाबाद, अमरावती व नागपूर हे प्रादेशिक प्रमुख म्हणून काम करतात. जमाबंदी आयुक्त आणि संचालक, भूमि अभिलेख (महाराष्ट्र राज्य), पुणे यांचेकडील परिपत्रक क्रमांक प्रशासन-६११/ई-४/७७, दिनांक २१-४-७७, अन्वये त्यांना प्रत्येक वर्षी त्यांचे अधिनस्त असलेल्या अधीक्षक, भूमि अभिलेख संवर्गातील वर्ग-१ अधिका-यांचे कार्यालयाची तपासणी करण्याचे विहित केलेले असून उप अधीक्षक, भूमि अभिलेख संवर्गातील वर्ग-२ चे अधिका-यांचे कार्यालयाची तपासणी दर चार वर्षांनी करण्याचे विहित केलेले आहे. त्यांनी केलेल्या तपासणी कामाची माहिती खालीलप्रमाणे आहे.—

तक्ता-२
TABLE-II

अनु- क्रमांक Serial No.	विभागीय प्रमुख Regional Head	विहित केल्याप्रमाणे तपासणी करावयाच्या कार्यालयांची संख्या			पूर्ण केलेल्या/करावयाच्या कार्यालयाच्या तपासणीची संख्या		
		२०१९-२०२०, २०२०-२०२१, २०२१-२०२२			२०१९-२०२०, २०२०-२०२१, २०२१-२०२२		
		No. of Inspections prescribed under the year			No. of Inspections completed/ to be completed		
(1)	(2)	2019-2020, (3)	2020-2021, (4)	2021-2022 (5)	2019-2020, (6)	2020-2021, (7)	2021-2022 (8)
(1)	उप-संचालक, भूमि अभिलेख, नागपूर. Deputy Director of Land Records, Nagpur.	21	25	25	17	0	0
(2)	उप-संचालक, भूमि अभिलेख, पुणे. Deputy Director of Land Records, Pune.	28	28	30	34	8	0
(3)	उप-संचालक, भूमि अभिलेख, मुंबई. Deputy Director of Land Records, Mumbai.	36	56	0	33	02	0
(4)	उप-संचालक, भूमि अभिलेख, नाशिक. Deputy Director of Land Records, Nasik.	42	43	42	42	0	0
(5)	उप-संचालक, भूमि अभिलेख, औरंगाबाद. Deputy Director of Land Records, Aurangabad.	28	27	0	30	0	0
(6)	उप-संचालक, भूमि अभिलेख, अमरावती. Deputy Director of Land Records, Amravati.	19	11	15	16	5	0
	एकूण Total	174	190	112	172	15	0

टीप.—(१) वरील कार्याखेरीज उप-संचालक, भूमि अभिलेख यांना त्यांचे विभागातील कार्यालयांचे बाहेरील तांत्रिक पाहणी करावी लागते.

N.B.—(1) In addition to the office inspection the Deputy Director of Land Records are required to test the technical work in field.

(तीन) कर्मचारीविषयक गोषवारा :

(III) Personnel Summary :

तक्ता-३
TABLE - III

अनुक्रमांक Serial No.	पदनाम Designation	वेतन श्रेणी Pay Scale (ग्रेड पे)	पदसंख्या No. of posts		
			2019-2020	2020-2021	2021-2022
(1)	(2)	(3)	(4)		
राजपत्रित—					
Gazetted—					
१.	जमाबंदी आयुक्त आणि संचालक, भूमि अभिलेख (म. रा.), पुणे. Settlement Commissioner and Director of Land Records, M.S., Pune.	संवर्ग पद	1	1	1
२.	अप्पर जमाबंदी आयुक्त आणि अतिरिक्त संचालक, भूमि अभिलेख Additional Settlement Commissioner and Additional Director of Land Records.	संवर्ग पद	1	1	1
३.	उपसंचालक, भूमि अभिलेख संलग्न ज. आ. Deputy Director of Land Records Attached to S. C.	S-23 (67700-208700)	3	3	3
४.	उपसंचालक, भूमि अभिलेख Deputy Director of Land Records.	S-20 (56100-177500)	6	6	6
५.	जिल्हा अधीक्षक, भूमि अभिलेख. District Superintendent, Land Records.	S-20 (56100-177500)	36	36	36
६.	जिल्हा अधीक्षक, भूमि अभिलेख संलग्न उपसंचालक भूमि अभिलेख District Superintendent, Land Records. Attached Deputy Director of Land Records	S-20 (56100-177500)	6	6	6
७.	प्राचार्य, भूमि अभिलेख प्रशिक्षण प्रबोधिनी, Principal, Land Records Training Academy,	S-20 (56100-177500)	1	1	1
८.	उपजिल्हाधिकारी तथा राज्य समन्वयक ई-फेरफार Deputy Collector & State Coordinator e-ferfar	S-20 (56100-177500)	..	1	1
९.	रचना व कार्यपद्धती अधिकारी. Organization and Methods Officer.	S-15 (41800-132300)	1	1	1
१०.	उप अधीक्षक, भूमि अभिलेख Deputy Superintendent of Land Records	S-15 (41800-132300)	350	350	350
११.	विशेष उप अधीक्षक, भूमि अभिलेख तथा चौ. अ. (गा) (श.मा.) (न. भू.) Special Deputy Superintendent of Land Records Cum Enquiry Officer (Gaathan)/(CitySurvey)/(Town Survey)	S-15 (41800-132300)	11	11	11
१२.	विशेष उप अधीक्षक, भूमि अभिलेख Special Deputy Superintendent of Land Records	S-15 (41800-132300)	9	9	9
१३.	नगर भूमापन अधिकारी City Survey Officer	S-15 (41800-132300)	30	30	30
१४.	कार्यालय अधीक्षक Office Superintendent .	S-15 (41800-132300)	27	27	27
१५.	निदेशक, भूमि अभिलेख प्रशिक्षण प्रबोधिनी Instructor, Land Records Training Academy	S-15 (41800-132300)	4	4	4
१६.	लेखा अधिकारी. Accounts Officer.	S-16 (44900-142400)	1	1	1
१७.	सहा. लेखा अधिकारी. Asst. Accounts Officer.	S-15 (41800-132300)	2	2	2
	एकूण ..	Total	489	490	490

तक्ता ३—चालू
TABLE III—Contd.

(1)	(2)	(3)	(4)		
अराजपत्रित वर्ग-३—					
<i>Non-Gazetted Class III—</i>					
१८.	लघुलेखक (उच्च श्रेणी) Stenographer (Higher grade)	S-15 (41800-132300)	2	2	2
१९.	लघुलेखक (निम्न श्रेणी) Stenographer (Lower grade)	S-14 (38600-122800)	9	9	9
२०.	प्रमुख लिपिक/Head Clerk ..	S-13 (35400-112400)	60	60	60
२१.	वरिष्ठ लिपिक/Senior Clerk ..	S-13 (35400-112400)	77	77	77
२२.	शिरस्तेदार Shirastedar ..	S-13 (35400-112400)	316	316	316
२३.	मुख्यालय सहायक Head Quarter Assistant ..	S-13 (35400-112400)	334	334	334
२४.	प्रमुख भूमापक/Head Surveyor ..	S-13 (35400-112400)	19	19	19
२५.	निमतानदार/Nimtandar ..	S-8 (25500-81100)	587	587	587
२६.	परीक्षण भूमापक/Maintance Surveyor ..	S-8 (25500-81100)	626	626	626
२७.	नझुल परिरक्षण भूमापक/ Nazul Maintance Surveyor	S-8 (25500-81100)	158	158	158
२८.	दुर्बिन भूमापक/Theodolite Surveyor ..	S-8 (25500-81100)	21	21	21
२९.	भूकरमापक/Cadastral Surveyor ..	S-6 (19900-63200)	1341	1341	1341
३०.	कनिष्ठ लिपिक/Junior Clerk ..	S-6 (19900-63200)	773	773	773
३१.	सहायक नझुल प.भू./ANM Surveyor ..	S-6 (19900-63200)	23	23	23
३२.	चौकशी सर्वेक्षक/Enquiry Surveyor ..	S-6 (19900-63200)	12	12	12
३३.	बिनशेती लिपिक/N. A. Clerk ..	S-6 (19900-63200)	5	5	5
३४.	छाननी लिपिक/Scrutiny Clerk ..	S-6 (19900-63200)	325	325	325
३५.	दुरुस्ती लिपिक/Correction Clerk ..	S-6 (19900-63200)	321	321	321
३६.	अभिलेखापाल/Record keeper ..	S-6 (19900-63200)	370	370	370
३७.	उतारा कारकून/Copying Clerk	S-6 (19900-63200)	51	51	51
३८.	लिपिक-टंकलेखक/Clerk Typists. .	S-6 (19900-63200)	17	17	17
३९.	सविस्तर भूमापक/Detail Surveyor	S-6 (19900-63200)	50	50	50
४०.	नगर भूमापन लिपिक/City Survey Clerk	S-6 (19900-63200)	327	327	327
४१.	आवक-जावक लिपिक/Inward Outward Clerk	S-6 (19900-63200)	331	331	331
४२.	स.मि.प. लिपिक/S.PR.C. Clerk. .	S-6 (19900-63200)	32	32	32
४३.	प्रतिलिपी लिपिक/Photocopy Clerk	S-6 (19900-63200)	316	316	316
४४.	बिनशेती भूमापक/N.A. Surveyor	S-6 (19900-63200)	3	3	3
४५.	परिरक्षण लिपिक/Maintenance Clerk	S-6 (19900-63200)	1	1	1
४६.	वाहन चालक/Driver ..	S-6 (19900-63200)	48	48	48
४७.	दफ्तरबंद/ Daftarband ..	S-3(16600-52400)	374	374	374
४८.	आदेशिका वाहक/Process Server	S-3(16600-52400)	9	9	9
४९.	नाईक/Naik ..	S-3(16600-52400)	9	9	9
५०.	शिपाई/Peon ..	S-1(15000-47600)	2252	2252	2252
एकूण ..					
Total ..			9199	9199	9199
एकूण बेरीज ..					
Grand Total ..			9688	9689	9689

टीप :- शासन महसूल व वन विभाग, निर्णय क्र. आस्थापना-१०९३/प्र. क्र. १९/ल-१, दि. १८-८-१९९४ ने भूमि अभिलेख विभागाची पुनर्रचना दि. १-१०-१९९४ पासून अंमलात आली आहे. त्यामुळे भूमापन तहसीलदार (पोट-हिस्सा) या पदाचे तालुका निरीक्षक, भूमि अभिलेख या पदनामात बदल करण्यात आला आहे. तसेच वर्ग-३ व ४ ची पदे तालुका निरीक्षक, भूमि अभिलेख यांचे आस्थापनेत समायोजित करण्यात आली आहेत. सबब, आता पोट-हिस्सा मोजणीसाठी स्वतंत्र आस्थापना नाही. पोट-हिस्सा मोजणीचे काम हे उपअधीक्षक, भूमि अभिलेख यांचेकडे वर्ग केलेल्या कर्मचा-यांकडून करून घेण्यात येते.

टीप :- शासन महसूल व वन विभाग, निर्णय क्रमांक : संकीर्ण २०१०-११२८-प्र. क्र. २२३-ल-१, दि. २८-६-२०१० अन्वये अधीक्षक, भूमि अभिलेख, तालुका निरीक्षक, भूमि अभिलेख व विशेष तालुका निरीक्षक, भूमि अभिलेख यांचे पदनामात बदल झाला असून, ती पदनामे अनुक्रमे जिल्हा अधीक्षक, भूमि अभिलेख, उप अधीक्षक, भूमि अभिलेख व विशेष उप अधीक्षक, भूमि अभिलेख अशी झाली आहेत.

(चार) वसुली योग्य नगर भूमापन कामे :

(अ) गावठाण मोजणी

राज्यातील सर्व गावातील गावठाण मोजणी योजना शासनाने १९६४ पासून सुरु केली आहे. सदर योजनेनुसार योजनेसाठी होणारा खर्च संबंधित मिळकत धारकांकडून सनद शुल्क रुपाने वसूल करण्यात येतो. सध्या या योजनेखाली भूमापनाचे काम २,००० पेक्षा अधिक लोकसंख्या असलेल्या गावासाठी केले जात होते. आता ग्राम विकास विभाग यांचे कडील शासन निर्णय क्रमांक संकिर्ण-२०१८-प्र.क्र.१३-मातंक, तारीख २२ फेब्रुवारी, २०१९ नुसार राज्यातील गावठाण भूमापन न झालेल्या सर्व गावांचे गावठाण भूमापन सर्व्हे ऑफ इंडिया यांचे सहकार्याने ३ वर्षात पुर्ण केले जाणार असलेने पूर्वीची २००० पेक्षा अधिक लोसंख्येची मर्यादा राहिली नाही. सदर योजनेचे काम जलद गतीने होण्याकरिता ड्रोनद्वारे छायाचित्रण करून आज्ञावली विकसित करून सदर काम पुर्ण केले जाणार आहे यासाठी विशेष उप अधीक्षक, भूमि अभिलेख यांची २० कार्यालये कार्यरत असून उप अधीक्षक, भूमि अभिलेख यांचे कार्यालयाकडून देखील सदर काम केले जाणार आहे :-

तक्ता—२

TABLE - II

ड्रोन द्वारे गावठाण भूमापन कामाची माहिती दर्शविणारा तक्ता

Progress of Drone Survey work of villages taken up for Gaathan Survey work

पूर्ण करावयाचे एकूण काम Total work to be Completed		सन् २०१९-२०२० अखेर झालेले काम Work done till the end of 2019-2020		सन् २०२०-२०२१ मध्ये करावयाचे काम Works to be done in the year 2020-2021		सन् २०२१-२०२२ मध्ये करावयाचे काम Estimated Works for the year 2021-2022		सन् २०२२-२०२३ मध्ये करावयाचे काम Estimated Works for the year 2022-2023	
गावे Villages (1)	मिळकती Properties (2)	गावे Villages (3)	मिळकती Properties (4)	गावे Villages (5)	मिळकती Properties (6)	गावे Villages (7)	मिळकती Propertie (8)	गावे Villages (9)	मिळकती Properties (10)
39689	11950036	22	10585	5000	1500000	17500	5250000	17157	5147100

* मालमत्तेची संख्या प्रत्येक गावासाठी ३०० मिळकती अशी अंदाजित केली आहे.

* रकाना क्र. ३ मधील गावे रकाना क्रमांक ४ मधील मिळकतीची मोजणी काम फलक यंत्र व ई. टि. एस मशिन द्वारे पुर्ण करणेत आले आहे.

* ड्रोनद्वारे गावठाण भूमापनाचे काम पुर्ण करून ११९ गावांचे सनद व मिळकत पत्रीका तयार करणेचे काम पुर्ण करणेत आले आहे.

तक्ता—३

TABLE - III

ड्रोनद्वारे गावठाण भूमापन प्रकल्पांतर्गत गावठाण मोजणी, गावठाण चौकशी, सनद व मिळकत पत्रिका बाबत कामाचा तपशील.

Details of Gaothan measurement, Gaothan enquiry, Sanad & Property Card under Gaothan Survey Project by Drone

पूर्ण करावयाचे एकूण काम	सन २०१९-२०२० अखेर झालेले काम		२०२०-२०२१ अखेर अंदाजित काम		२०२१-२०२२ अखेर अंदाजित काम		२०२२-२०२३ अखेर अंदाजित काम			
Total work to be completed	Work done till end of 2019-2020		Estimated Work to be done in the year 2020-2021		Estimated Work for the year 2021-2022		Estimated Work for the year 2022-2023			
(1)	गावे Villages (2)	मिळकती Properties (3)	गावे Villages (4)	मिळकती Properties (5)	गावे Villages (6)	मिळकती Properties (7)	गावे Villages (8)	मिळकती Properties (9)	गावे Villages (10)	मिळकती Properties (11)
गावठाण मोजणी	३९६८९	११९५००३६	२२	१०५८५	५०००	१५०००००	१७५००	५२५००००	१७९५७	५९४७९००
गावठाण चौकशी	३९६८९	११९५००३६	२२	१०५८५	५०००	१५०००००	१७५००	५२५००००	१७९५७	५९४७९००
सनद मिळकत पत्रिका	३९६८९	११९५००३६	२२	१०५८५	५०००	१५०००००	१७५००	५२५००००	१७९५७	५९४७९००

फलक यंत्र व ई. टि. एस मशिनद्वारे मोजणी करण्यात आलेल्या १९५ गावापैकी १२१ गावांचे चौकशी काम पूर्ण करण्यात आले आहे.

(ब) नगर भूमापन :

नगरपालिका असलेल्या शहरात नगर भूमापनाचे काम हाती घेण्यात येते. सामान्यपणे संबंधित नगरपालिकेने भूमापन खर्चाची रक्कम आगाऊ म्हणून भरल्यानंतर ते काम हाती घेण्यात येते. व्यक्तिगत मालकांचे हक्क दर्शविणारे अधिकार अभिलेख नकाशे तयार करणे हे या भूमापनाचे उद्दिष्ट आहे. अकृषिक मालमत्तेवर बिनशेती सारा आकारणी करणे देखील यामुळे सोयीचे होते. शिवाय विकसनशील नगराची विकास योजना हाती घेण्यास मदत होते. खालील तक्त्यामध्ये नगरपालिका असलेल्या शहरातील नगर भूमापनाची प्रगती आणि त्यासाठी आकारण्यात आलेली सनद फी याबाबतची माहिती दिली आहे.—

तक्ता—४
TABLE - IV

शहर भूमापन कार्याची माहिती दर्शविणारा तक्ता (नगर पालिका)

Statement showing the progress of City Survey Work in respect of Municipal towns

पूर्ण करावयाचे एकूण अंदाजित काम Total estimated work to be completed		सन २०१९-२०२० अखेर झालेले काम Work done till end of 2019-2020		शिल्लक काम Work remains to be done	
नगरपालिकांची संख्या No. of Municipal	मालमत्तेची संख्या No. of Properties	नगरपालिकांची संख्या No. of Municipal	मालमत्तेची संख्या No. of Properties	नगरपालिकांची संख्या No. of Municipal	मालमत्तेची संख्या No. of Properties
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
65	4,78,254	0	0	61	4,67,754

चांदुर रेल्वे, चांदुरबाजार, देऊळगांवराजा, नवघर, माणिकपूर, श्रीवर्धन या नगर परिषदेचे चौकशी काम पूर्ण झाले आहे.

तक्ता—५
TABLE - V

नगर भूमापन योजना विस्तारीत क्षेत्र नगर भूमापन कार्यालयाची माहिती दर्शविणारा तक्ता

Town Planning extended area in respect of Municipal towns

करावयाचा कामाचा एकूण अंदाजित काम		सन २०१९-२०२० अखेर झालेले काम		शिल्लक काम		शेरा
Total estimated work to be accomplished		Total Work completed till the end of 2019-2020		Work remains to be done		Remarks
नगरपालिकांची संख्या	मालमत्तेची संख्या	नगरपालिकांची संख्या	मालमत्तेची संख्या	नगरपालिकांची संख्या	मालमत्तेची संख्या	
No. of Municipal	No. of Properties	No. of Municipal	No. of Properties	No. of Municipal	No. of Properties	
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)
5	60703	0	0	5	60703	

* नगर परीषद गोदिया, रहिमतपूर, शिरोळ कागल व भद्रावती या पाच नगर परीषदेचे विस्तारीत क्षेत्राचे नगर भूमापन करणेवर शिल्लक आहे.

(चार)–कर्मचारी वर्ग विषयक गोषवारा :

(IV) Personnel Summary :

क (तीन)–वसुलीयोग्य नगर भूमापन कार्ये :

C (iii)–Recoverable City Survey Operations :

तक्ता - ६
TABLE - VI

अनुक्रमांक Serial No.	पदनाम Designation	वेतन श्रेणी Pay Scale (ग्रेड पे)	पदसंख्या No. of posts		
			२०१९-२०२०	२०२०-२०२१	२०२१-२०२२
(1)	(2)	(3)	(4)		
राजपत्रित—					
<i>Gazetted—</i>					
१.	विशेष उप अधीक्षक, भूमि अभिलेख (गा./श.मा.) Special Dy. Superintendent of Land Records (G / CTS).	S-15 (41800-132300)	8	8	8
२.	विशेष उप अधीक्षक, भूमि अभिलेख तथा चौकशी अधिकारी. Special Dy. Superintendent of Land Records-Cum-Enquiry Officers	S-15 (41800-132300)	12	12	12
			एकूण Total	20	20
अराजपत्रित वर्ग-३—					
<i>Non-Gazetted Class III—</i>					
१.	शिरस्तेदार Shirastedar	..	8	8	8
२.	वरिष्ठ लिपिक Senior Clerk	..	..	..	..
३.	प्रमुख लिपिक Head Clerk	S-13 (35400-112400)	8	8	8
४.	प्रमुख भूमापक Head Surveyor	..	9	9	9
५.	दुर्बिण भूमापक Theodolite Surveyor	S-8 (25500-81100)	24	24	24
६.	कनिष्ठ लिपिक Junior Clerk	S-6 (19900-63200)	20	20	20
७.	फलक भूमापक/ सविस्तर भूमापक Plane Table Surveyor	S-6 (19900-63200)	72	72	72
८.	सनद व मिळकत पत्रिका लिपिक Sanad and P. R. Card Clerk	S-6 (19900-63200)	36	36	36
९.	चौकशी भूमापक Enquiry Surveyor	S-6 (19900-63200)	12	12	12
			एकूण Total	१८९	१८९
			Total	189	189

तक्ता - ६—चालू
TABLE - 6—contd.

अनुक्रमांक Serial No.	पदनाम Designation	वेतन श्रेणी Pay Scale (ग्रेड पे)	पदसंख्या No. of posts		
			२०१९-२०२०	२०२०-२०२१	२०२१-२०२२
(1)	(2)	(3)	(4)		
अराजपत्रित वर्ग ४—					
<i>Non-Gazetted, Class IV—</i>					
१.	अदेशिकावाहक/नाईक Process server/Naik	S-3 (16600-52400)	12	12	12
२.	चपराशी Peon	S-1 (15000-47600)	54	54	54
एकूण Total			66	66	66
एकूण बेरीज Grand Total			275	275	275

२. भूमि अभिलेख

(एक) प्रास्ताविक :

भूमापनाची व जमाबंदी कामे पूर्ण झाल्यावर प्रत्येक जिल्ह्याचे शेत जमिनीचे भूमि अभिलेख गाववार/तालुकावार लावण्यात येतात. नंतर भूमी अभिलेख बाबतीत असे अभिलेख भूमापनाचे आलेखांचे काम पूर्ण झाल्यावर नगरवार/गाववार लावण्यात येऊन जतन करण्यात येते व वारसा हक्कामुळे/खरेदीमुळे शेतीची जमीन बिनशेतीकडे वर्ग झाल्याने बदल भूमि अभिलेखात करून ते अद्ययावत ठेवण्यात येतात. नंतर हा कार्यक्रम भूमी अभिलेखाचा कार्यक्रम म्हणून ओळखला जातो. यामध्ये खालील दोन प्रकारच्या कामांचा अंतर्भाव होतो :—

(१) **नगर भूमापनाचे अभिलेख.**—नगर भूमापन व गावठाणाचे परिरक्षण.—महानगरपालिका, जिल्हा परिषद व नगर पालिका बाहेरील क्षेत्राचे नगर भूमापनाचे काम दिनांक १-१०-१९९४ पासून उप-अधीक्षक, भूमि अभिलेख यांचेकडे वर्ग करण्यात आले आहे.

(२) **भूमापन अभिलेख.**—शेत जमिनीच्या भूमापनाचे परिरक्षण.—दिनांक १-१०-१९९४ पासून उप-अधीक्षक, भूमि अभिलेख यांचेकडे वर्ग करण्यात येते.

नगर भूमापन अभिलेखाचे सर्वेक्षण काम परिरक्षण भूमापक यांचेकडे सोपविण्यात आले आहे व त्यांचे कामावर देखरेख ठेवण्याचे काम भूमी अभिलेख विभागाकडील नगर भूमापन अधिकारी यांचेकडे सोपविलेले आहे.

तालुक्यातील भू-मापनासंबंधी असलेल्या भूमी अभिलेखांचे, परिरक्षणाचे व ते अद्ययावत ठेवण्याचे काम प्रत्येक तालुक्यातील उप-अधीक्षक, भूमि अभिलेख यांचेमार्फत केले जाते व त्यासाठी त्यांचे अधिनस्त कर्मचारीवृंद त्यांना मदत करतो.

(दोन) कार्यक्रमाच्या कार्यभारांचा सारांश व वित्तीय आवश्यकतांचे स्पष्टीकरण :

(II) Programme Work-load summary and explanation of Financial requirements :

२.१ नगर भूमापन अभिलेख.
City Survey Records.

(ब) नगरपालिका असलेल्या शहरांचे नगर भूमापन अभिलेखांचे परिरक्षण

नगर भूमापनाचे काम पूर्ण झाल्यावर आलेख/अभिलेख/अधिकार अभिलेख नियमित ठेवण्याचे काम हाती घेण्यात येते. नगर भूमापन झालेल्या नागरी क्षेत्राचे अधिकार अभिलेख मालमत्ता पत्रिका या विशेष नमुन्यांत लिहिण्यात येतात.

तक्ता-२
TABLE-II

गावठाण भूमापन योजना पूर्ण झालेल्या गावांचे नगर भूमापन अभिलेखांचे परिरक्षण तपशिल
Statement showing the details of villages for Maintenance

गावठाण भूमापन पूर्ण झालेल्या गावांची संख्या No. of villages Completed		२०१९-२०२० अखेर परिरक्षणासाठी घेतलेल्या गावांची संख्या No. of villages taken on maintenance till the end of 2019-2020		परिरक्षणासाठी शिल्लक गावे Villages for Maintenance remains to be done	
गावे Villages (1)	मिळकती Properties (2)	गावे Villages (3)	मिळकती Properties (4)	गावे Villages (5)	मिळकती Properties (6)
4622	1390585	4389	1320685	211	59315

* स्वामित्व योजनेअंतर्गत झोनद्वारे गावठाण भूमापन करणे कामी मार्च-२०२१ पर्यंत ५००० गावांचे झोनद्वारे गावठाण भूमापन करण्याचे उद्दिष्ट असून त्यापैकी १११ गावे व त्यांच्या मिळकती १४०८० काम पूर्ण होवून मिळकत पत्रिका तयार करण्यात आले असून झोनद्वारे गावठाण भूमापकाचे काम प्रगतीत असून ई आज्ञावलीद्वारे चौकशी काम व सनद तसेच मिळकत पत्रिका तयार करण्याचे काम प्रगतीत आहे.

तक्ता-२-अ
TABLE-II-A

परिरक्षण कामे सुरु असलेल्या शहरातील/गावातील परिरक्षणांतर्गत प्रकारवार कामाचा तपशील
Statement showing the itemwise work-load in City Survey Towns/Villages site surveyed villages

कामाचा तपशील Work-load Summary (1)	२०१९-२०२० 2019-2020 प्रत्यक्ष निकाली (2)	२०२०-२०२१ 2020-2021 निपटारा झालेल्या प्रकरणांची संख्या (3)		२०२१-२०२२ 2021-2022 संभाव्य निकाली (4)
		१-४-२०२० ते ३१-१०-२० प्रत्यक्ष निकाली	१-११-२० ते ३१-३-२१ अखेर संभाव्य निकाली	
(१) मोजणी कामे (हद्दकायम/पोटहिस्सा मोजणी/बिनशेती मोजणी यांसह) (1) Measurement Cases (Bnd. Marks/Sub. Dn. Mes./N. A. Mes.)	15486	5372	3837	9500
(२) फेरफार नोंदी (2) Mutation Entries	211997	74924	53517	350000
(३) अनधिकृत बिनशेती (आढळलेली प्रकरणे) (3) Unauthorised N. A. use (Cases detected)	0	0	0	0
(४) सरकारी जागेवरील शोधलेली अतिक्रमणे (4) Encroachment on Government Lands	17458	19473	13909	35500
(५) नगरपालिका जागेवरील शोधलेली अतिक्रमणे (5) Encroachment on Municipal Lands	0	0	0	0

(चार) कर्मचारीविषयक गोषवारा :

(IV) Personnel Summary—

तक्ता—३
TABLE—III

अनुक्रमांक Serial No. (1)	पदनाम Designation (2)	वेतन श्रेणी Pay Scales (3)	पदसंख्या No. of Posts		
			2019-2020 (4)	2020-2021 (5)	2021-2022 (6)
राजपत्रित— Gazetted—					
१.	नगर भूमापन अधिकारी City Survey Officer	S-15 (41800-132300)	30	30	30
एकूण Total			30	30	30
अराजपत्रित वर्ग-३— Non-Gazetted Class III—					
१.	शिरस्तेदार Shirastedar	S-13 (35400-112400)	55	55	
२.	प्रमुख लिपिक Head Clerk	S-13 (35400-112400)			
३.	परिरक्षण भूमापक Maintenance Surveyor	S-8 (25500-81100)	305	305	305
४.	कनिष्ठ लिपिक Junior Clerk	S-6 (19900-63200)	149	149	149
५.	बिनशेती लिपिक Non-Agricultural Clerk	S-6 (19900-63200)			
६.	अभिलेखपाल Record Keeper	S-6 (19900-63200)			
७.	उतारे कारकून Copying Clerk	S-6 (19900-63200)			
८.	लिपिक टंकलेखक Clerk Typist	S-6 (19900-63200)			
९.	बिनशेती भूमापक N. A. Surveyor	S-6 (19900-63200)			
१०.	परिरक्षण/लिपिक Maintenance/Clerk	S-6 (19900-63200)			
एकूण Total			509	509	509

तक्ता-३—चालू
TABLE-III—Contd.

(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)		
अराजपत्रित वर्ग-४—							
<i>Non-Gazetted Class IV—</i>							
१. नाईक							
Naik	..	..	..	S-3 (16600-52400)	18	18	18
२. चपराशी							
Peons	..	..	..	S-1 (15000-47600)	349	349	349
				एकूण Total	367	367	367
				एकूण बेरीज Grand Total	906	906	906

२.२ भूमापन अभिलेख :

(अ) शेत जमिनीच्या भूमि अभिलेखाचे परिरक्षण—

उप अधीक्षक, भूमि अभिलेख कार्यालयात अद्ययावत भूमि अभिलेख ग्रामवार ठेवण्यात येतात. त्या भूमि अभिलेखाचे आधारे सीमा निश्चित करून मिळण्यासाठी महाराष्ट्र जमीन महसूल अधिनियम, १९६६ मधील कलम १३६ अन्वये अर्ज दाखल करून त्याची मोजणी व हद्द निश्चितीचे काम केले जाते. मा. न्यायालयाच्या आदेशान्वये कोर्ट वाटप, कोर्ट कमिशन प्रकरणांची मोजणी केली जाते. तसेच महसूल विभागाकडील बिनशेती आदेशान्वये बिनशेती मोजणी केली जाते. वरील सर्व प्रकारच्या प्रकरणांचा निपटारा खालील तक्त्यात दर्शविल्याप्रमाणे आहे :—

The disposal of work by these cadestral surveyors is as shown below :—

तक्ता-२-अ
TABLE-II-A

सन २०२०-२०२१ साठी उपलब्ध काम	विहित परिमाणाप्रमाणे निपटारा करावयाचे प्रकरणांची संख्या	निपटारा झालेल्या प्रकरणांची संख्या Measurement cases disposed		सन २०२१-२०२२ मध्ये अंदाजे निपटारा होणा-या प्रकरणांची संख्या
Measurement work available for 2020-2021	Measurement work that is required to be done as per norms	प्रत्यक्ष झालेले १-४-२० ते ३१-१०-२०.	प्रत्यक्ष होणारे १-११-२० ते ३१-३-२१.	Measurement cases that would be disposed during २०२१-२०२२
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
161000	159000	55121	57500	150000

टिप :- १. मार्च २०२० अखेरची शिल्लक + १-४-२०२० ते ३१-१०-२०२० प्रत्यक्ष आवक + १-११-२०२० ते ३१-३-२०२१ संभाव्य आवक रकाना क्र. १
२. उपलब्ध भूकरमापक x १५ x १० महिने (पावसाळा ऋतू वगळता) रकाना क्र.२

(ब) भूमि संपादन—

या विभागातील तालुका स्तरावरील उपअधीक्षक भूमि अभिलेख/नगर भूमापन अधिकारी कार्यालयाकडून भूसंपादन मंडळ व संबंधित शासकीय यंत्रणांच्या सहभागातून भूसंपादन संयुक्त मोजणीची कार्यवाही पूर्ण केली जाते. त्यानुसार संयुक्त मोजणी नकाशा व विवरणपत्र संबंधित भूसंपादन कार्यालयाकडे पाठविले जातात. भूसंपादन कार्यालयाकडून निवाड्याची प्रत प्राप्त झालेनंतर उपअधीक्षक, भूमि अभिलेख/नगर भूमापन अधिकारी कार्यालयाकडून भूसंपादन कमी जास्त पत्रक तयार केले जाते. सदर कमी जास्त पत्रक अधिकार अभिलेखास अंमल घेणेकामी संबंधित तहसिलदार कार्यालयाकडे पाठविले जाते.

तक्ता-२-ब
TABLE-II-B

भूसंपादन मोजणी कामाचा व दुरुस्तीचा निपटारा खालील तक्त्यात दर्शविल्याप्रमाणे आहे :—

The disposal of Land Acquisition Measurement and correction work is as shown below :—

कामाचे स्वरूप Details of work available (1)	सन २०१९-२०२० मध्ये निपटारा झालेले काम Work disposed off during 2019-2020 (2)	सन २०२०-२०२१ साठी उपलब्ध काम Work available for 2020-2021 (3)	निपटारा झालेल्या प्रकरणांची संख्या Number of Cases disposed		सन २०२१-२०२२ मध्ये संभाव्य निपटारा होणारी प्रकरणांची संख्या Measurement cases that would be disposed during 2021-2022 (6)
			प्रत्यक्ष झालेले दि. १-४-२०२० ते ३१-१०-२०२० work done during 1-4-2020 to 31-10-2020 (4)	संभाव्य होणारे दि. १-११-२०२० ते ३१-३-२०२१ Work disposed 1-11-2020 to 31-3-2021 (5)	
१. भूसंपादन मोजणी प्रकरणे (1) Land Acquisition Measurement	1985	1900	714	510	2700
२. दुरुस्ती कामाची प्रकरणे भूसंपादन क.जा.प. (2) Land Acquisition Correction Cases.	3624	3500	1415	1000	3600

- टिप :- १. रकाना क्र. ३ मार्च २०२० अखेरची शिल्लक + १-४-२०२० ते ३१-१०-२०२० प्रत्यक्ष आवक + १-११-२०२० ते ३१-३-२०२१ संभाव्य आवक.
२. रकाना क्र. २ एप्रिल २०१९ ते मार्च २०२० अखेर प्रत्यक्ष निकाली.

तक्ता-२-क
TABLE-II-C

वन हक्क मोजणी कामाचा तपशील :—

Details of Measurement Cases Under Forest Rights :—

कामाचे स्वरूप Details of work (1)	सन २०१९-२०२० मध्ये निपटारा झालेले काम Work disposed off during 2019-2020 (2)	सन २०२०-२०२१ साठी उपलब्ध काम Work available for 2020-2021 (3)	निपटारा झालेल्या प्रकरणांची संख्या Number of Cases disposed		सन २०२१-२०२२ अंदाजे निपटारा होणा-या प्रकरणांची संख्या Estimated Number of Measurement cases that would be disposed during 2021-2022 (6)
			प्रत्यक्ष निकाली दि. १-४-२०२० ते ३१-१०-२०२० work done during 1-4-2020 to 31-10-2020 (4)	संभाव्य निकाली दि. १-११-२०२० ते ३१-३-२०२१ Work to be disposed off 1-11-2020 to 31-3-2021 (5)	
वन हक्क मोजणी प्रकरणे Details of Measurement Cases Under Forest Rights	2038	9100	1125	800	1900

- टिप :- १. मार्च २०२० अखेरची शिल्लक = + १-४-२०२० ते ३१-१०-२०२० प्रत्यक्ष आवक = + १-११-२०२० ते ३१-३-२०२१ संभाव्य आवक (रकाना क्र. ३)
२. तालुका सुरगाणा, जि. नाशिक येथील वनहक्क दावेदारांचा व स्थानिक लोकप्रतिनिधींचा ६३३४ वन हक्क दावे मोजणी प्रकरणा बाबत विरोध असल्याने वरील रकाना क्र. ३ मधील ९१०० दाव्यापैकी ६३३४ वन हक्क दावे मोजणी करणेवर प्रलंबित आहेत.

भूमि अभिलेख प्रशिक्षण प्रबोधिनी, औरंगाबाद :

भूमि अभिलेख प्रशिक्षण प्रबोधिनी, औरंगाबाद येथे सेवा प्रवेशोत्तर प्रशिक्षण वर्ग, अर्हता परीक्षा, उजळणी वर्ग, पदसमूह २ मधील (मुख्यालय सहाय्यक/वरिष्ठ लिपिक) यांचे प्रशिक्षण वर्ग, पदसमूह ३ मधील (निमतानदार/परिरक्षण भूमापक) यांचे प्रशिक्षण वर्ग, पदसमूह ४ मधील (कनिष्ठ लिपिक/भूकरमापक) यांचे प्रशिक्षण वर्ग, प्रशिक्षण शाळेतील निर्देशकांचे प्रशिक्षण वर्ग, परिविक्षाधीन उप अधीक्षक, भूमि अभिलेख यांचे प्रशिक्षण वर्ग, उप अधीक्षक, भूमि अभिलेख/विशेष उप अधीक्षक, भूमि अभिलेख/नगर भूमापन अधिकारी यांचे प्रशिक्षण वर्ग, जिल्हा अधीक्षक, भूमि अभिलेख/उपसंचालक, भूमि अभिलेख/जमाबंदी आयुक्त यांचे चर्चा सत्र याप्रमाणे कर्मचारी/अधिकारी यांना प्रशिक्षण देण्यात येते.

या व्यतिरिक्त शासनाचे मान्यतेनुसार महसूल विभागाकडील तहसीलदार/उप-जिल्हाधिकारी या संवर्गातील अधिका-यांना जमाबंदी व भूमापनाचे प्रशिक्षण देण्यात येते.

भूमि अभिलेख प्रशिक्षण प्रबोधिनी, औरंगाबाद मध्ये माहे जानेवारी २०२० ते ऑक्टोबर २०२० पर्यंत आयोजित करण्यात आलेले प्रशिक्षण सत्राची माहिती.

भूमि अभिलेख प्रशिक्षण प्रबोधिनी, औरंगाबाद मध्ये माहे जानेवारी २०१९ ते ऑक्टोबर २०२० पर्यंत प्रशिक्षण सत्राची माहिती.

अ. क्र.	प्रशिक्षण सत्राचे नाव	कालावधी	प्रशिक्षणार्थीची संख्या
(१)	(२)	(३)	(४)
१	सेवा प्रवेशोत्तर प्रशिक्षण सत्र १०४	०१-११-२०१९ ते १३-१२-२०२०	५६
२	पदोन्नत परिरक्षण भूमापक/निमतानदार यांचे पायाभूत प्रशिक्षण सत्र ३५	१३-११-२०१९ ते १६-११-२०१९	१९
३	पदोन्नत उप-अधीक्षक भूमि अभिलेख यांचे पायाभूत प्रशिक्षण सत्र ६५	२५-११-२०१९ ते २९-११-२०२०	१२
४	एकत्रित परिविक्षाधीन उप-अधीक्षक भूमि अभिलेख CPTP सत्र ५ व ६	३०-१२-२०१९ ते १५-०२-२०२०	०२
५	व्यवसाय पाठ्यक्रम सत्र १२ वे	०१-०१-२०२० ते ३१-०१-२०२०	८४
६	पदोन्नत मुख्यालय सहाय्यक यांचे पायाभूत प्रशिक्षण सत्र	०६-०१-२०२० ते २३-०१-२०२०	०७
७	DILRMP अंतर्गत प्रशिक्षण सत्र	२०-०१-२०२० ते २३-०१-२०२०	३२
८	जमीन एकत्रिकरण कायदा १९४७ बाबत वर्ग ३ कर्मचारी यांचे प्रशिक्षण सत्र १	०३-०२-२०२० ते ०६-०२-२०२०	३६
९	जिल्हा अधीक्षक भूमि अभिलेख यांचे DILRMP अंतर्गत प्रशिक्षण सत्र	१३-०२-२०२० ते १४-०२-२०१२०	१३
१०	DILRMP अंतर्गत वर्ग ३ कर्मचारी यांचे प्रशिक्षण सत्र	०२-०३-२०२० ते ०७-०२-२०२०	३१
११	ETS प्रशिक्षण सत्र	०९-०३-२०२० ते २१-०३-२०२०	३३
एकूण			३२५

वरीलप्रमाणे कर्मचारी/अधिकारी यांनी भूमि अभिलेख प्रशिक्षण प्रबोधिनी, औरंगाबाद येथे प्रशिक्षण वर्गाचा लाभ घेतला आहे.

सन २०२०-२१ या वर्षात प्रामुख्याने “ सेवा प्रवेशोत्तर प्रशिक्षण वर्ग ” ई.टी.एस. प्रशिक्षण सत्र, गट ‘ड’ मधील कर्मचा-यांचे व्यवसाय पाठ्यक्रम सत्रास प्रथम प्राधान्य देण्यात आलेले आहे.

शासकीय सेवेत नव्याने प्रवेश करणा-या वर्ग-३ कर्मचा-यांना विभागातील खात्यांच्या कामाच्या प्रकाराची माहिती/कामकाजासंबंधीचे अधिनियम/शासकीय कामकाजामध्ये सुधारणा होण्याच्या दृष्टीने/कर्मचा-यांचा कामाचा दर्जा उंचावणेसाठी, दि. १-९-१९८५ पासून स्वतंत्र भूमि अभिलेख प्रशिक्षण प्रबोधिनी, औरंगाबाद येथे सुरु करणेत आलेली आहे. नव्याने प्रवेश केलेल्या प्रत्येक कर्मचा-यांस/वर्ग-४ मधून पदोन्नतीने वर्ग-३ मध्ये आलेल्या कर्मचा-यास सेवा प्रवेशोत्तर प्रशिक्षण घेणे आवश्यक आहे. सेवा प्रवेशोत्तर प्रशिक्षण वर्गाचे अखेर सेवा प्रवेशोत्तर परीक्षा उत्तीर्ण होणे प्रत्येक कर्मचारी यास बंधनकारक आहे. सेवा प्रवेशोत्तर प्रशिक्षण सत्र क्र. १०४ पर्यंत एकूण ६८३९ कर्मचा-यांना प्रशिक्षण देण्यात आले आहे.

भूमि अभिलेख प्रशिक्षण प्रबोधिनी, औरंगाबाद यांचेकडील प्रशिक्षणाबाबतचा तपशील

अ. क्र.	प्रशिक्षणाचा प्रकार	सन २०१९-२०	सन २०२०-२१		सन २०२१-२२ संभाव्य प्रशिक्षणार्थीची संख्या
		मध्ये प्रशिक्षण दिलेल्या प्रशिक्षणार्थीची संख्या	(१-४-२०२० ते ३०-१०-२०२०) पर्यंत प्रशिक्षण दिलेल्या प्रशिक्षणार्थीची संख्या	(१-११-२०२० ते ३१-३-२०२१) संभाव्य प्रशिक्षणार्थीची संख्या	
(१)	(२)	(३)	(४)	(६)	(७)
१	व्यवसाय पाठ्यक्रम सत्र	१३९	. .	९०	९०
२	मुख्यालय सहाय्यक/शिरस्तेदार यांचे पायाभूत प्रशिक्षण सत्र	३१	. .	३६	७२
३	परिरक्षण भूमापक/निमतानदार यांचे पायाभूत प्रशिक्षण सत्र	००	. .	५०	७२
४	महिला उप-अधीक्षक भूमि अभिलेख यांचे प्रशिक्षण सत्र	००	. .	३६	३६
५	भूमी अभिलेख अर्हता परिक्षा उजळणी वर्ग	२८	. .	. .	१४२
६	पदोन्नत उप-अधीक्षक भूमि अभिलेख यांचे पायाभूत प्रशिक्षण प्रशिक्षण / उजळणी वर्ग	००	. .	४२	८४
७	उप अधीक्षक भूमि अभिलेख ई. टी. एस. प्रशिक्षण	००	. .	००	३०
८	सेवा प्रवेशोत्तर प्रशिक्षण सत्र	१७४	. .	७२	२१६
९	परिविक्षाधीन उप-अधीक्षक भूमि अभिलेख यांचे पायाभूत प्रशिक्षण	. .	. .	२०	२०
१०	ई. टी. एस. प्रशिक्षण क्षेत्र	१५	. .	. .	८४
११	परिरक्षण भूमापक/निमतानदार यांचे उजळणी प्रशिक्षण सत्र	४६	. .	. .	८४
१२	मुख्यालय सहाय्यक/शिरस्तेदार यांचे उजळणी प्रशिक्षण सत्र	२२	. .	. .	८४
१३	DILRMP अंतर्गत उप-अधीक्षक भूमि अभिलेख कर्मचारी यांचे प्रशिक्षण	१००	. .	७२	९०
१४	कोलाबलॅड/ई-पीसीआयएस प्रशिक्षण सत्र	००	. .	. .	. .
१५	स्कॅनिंग अँड डिजीटायजेशन प्रशिक्षण सत्र	००	. .	. .	. .
१६	CORS व ड्रोन सर्वे प्रशिक्षण सत्र (भूमापक/ग्रामसेवक)	००	. .	४००	४००
१७	कनिष्ठ लिपीक (लेखा)/अभिलेखपाल यांचे प्रशिक्षण सत्र	००	. .	५४	१६२
१८	DILRMP अंतर्गत जिल्हा-अधीक्षक भूमि अभिलेख यांचे प्रशिक्षण	००	. .	३६	३६
१९	इतर विभागाकडील कर्मचारी प्रशिक्षण (MMRDA)	. .	. .	. .	. .
	एकूण	५५५	. .	९०८	१६७८

टीप:—दिनांक २२-०३-२०२० पासून कोवीड १९ चा प्रादुर्भाव रोखण्यासाठी लॉकडाऊन असल्याने प्रबोधिनी १ ते २ दिवसांचे ऑनलाईन प्रशिक्षण देणे चालू आहे. ऑनलाईन ६१ सत्र घेण्यात आले व ६८३२ कर्मचा-यास प्रशिक्षण दिलेले आहेत.

भूमि अभिलेख (वित्तीय आवश्यकता)
विवरणपत्र-अ
STATEMENT—A
कार्यक्रम—एकूण अर्थसंकल्पीय अंदाजपत्रक, २०२१-२०२२
Programmewise demands of Total Budget Estimates, 2021-2022

(रुपये हजारात
(Rs. in thousands)

अनुक्रमांक Serial No.	कार्यक्रम Name of Programme	प्रत्यक्ष खर्च, २०१९-२०२० Actuals, 2019-2020		अर्थसंकल्प, २०२०-२०२१ Budget Estimates, 2020-2021		सुधारित अंदाज, २०२०-२०२१ Revised Estimates, 2020-2021		अर्थसंकल्प, २०२१-२०२२ Budget Estimates, 2021-2022	
		एकूण Total (3)		एकूण Total (4)		एकूण Total (5)		एकूण Total (6)	
१०२	(१) भूमापन व जमाबंदी कार्य—								
1	Survey & Settlement Operations—								
	२०२१०३४२ भारित								
	Charged	..	..	..	..	..	..	..	..
	दत्तमत								
	Voted	178062	..	..	217489	..	232897	..	231829
१०२	(२) भूमि अभिलेख—								
2	Land Records—								
	भारित								
	Charged	..	..	..	..	..	..	..	..
	दत्तमत								
	Voted	..	..	..	..	..	..	..	..
	(३) धारण जमिनीचे								
	एकत्रीकरण—								
3	Consolidation of								
	Holdings—								
	भारित								
	Charged	..	..	..	..	..	..	..	..
	दत्तमत								
	Voted	..	..	..	..	..	..	..	..
	भारित								
	Charged	..	..	..	..	..	..	..	..
	दत्तमत								
	Voted	178062	..	..	217489	..	232897	..	231829
	एकूण निव्वळ								
	Total-Net								

तक्ता-१
TABLE-I

(दोन) वित्तीय आवश्यकता :
(II) Financial Requirements :

(रुपये हजारत)
(Rs. in thousands)

अनुक्रमांक Serial No.	कार्यक्रम Name of Programme	प्रत्यक्ष खर्च, २०१९-२०२० Actuals, 2019-2020			अर्थसंकल्प, २०२०-२०२१ Budget Estimates, 2020-2021			सुधारित अंदाज, २०२०-२०२१ Revised Estimates, 2020-2021			अर्थसंकल्प, २०२१-२०२२ Budget Estimates, 2021-2022		
		एकूण Total			एकूण Total			एकूण Total			एकूण Total		
(1)	(2)	(3)			(4)			(5)			(6)		
अ.—कार्यवार व वर्गीकरण— A—Activity Classification—													
जमाबंदी आयुक्त	भारित												
102-(1)	Settlement - Commissioner	Charged	..	..	..	..	..	..	..	..	..	0	
		दत्तमत											
		Voted	..	178062	..	217489	..	232897	..	231829	..		
पोट-हिस्सा मोजणी	भारित												
102-(2)	Pot-hissa	Charged	..	..	..	..	..	..	..	..	..		
Measurement Operation—		दत्तमत											
		Voted	..	..	..	..	..	..	..	..	..		
वसुलीयोग्य नगर													
भू-मापन कार्ये—	भारित												
102 (3)	Recoverable City Sur- vey Operations.	Charged	..	..	..	56	..	..	..	..	..	0	
		दत्तमत											
		Voted	..	102384	..	113504	..	105594	..	121376	..		
१०२	सर्वेक्षण जमाबंदीची कामे (योजनांतर्गत)		..	..	..	..	..	..	..	..	..		
(००)	(०४) ज.आ. आणि सं.भू.अ.(म.रा.), पुणे भारित												
५०%	केंद्रीय अनुदान आस्थापना	Charged	..	..	..	56	..	..	..	..	..	0	
	एकूण—(अ)—	दत्तमत											
	Total Gross Voted		..	280446	..	330993	..	338491	..	353205	..		

(१)—उद्दिष्टवार वर्गीकरण—

B—Objectwise Classification—

(एक)—जमाबंदी आयुक्त—

102-(1) Settlement -

Commissioner

जमाबंदी आयुक्त आणि संचालक,

भूमि अभिलेख, पुणे—

(1) Settlement Commissioner

and Director of Land

Records, Pune.

वेतन (20290331)	भारित					
Salaries	Charged	..	56	56	56	
	दत्तमत					
(20290342)	Voted	170915	204800	196551	219136	
प्रवास खर्च . .	..					
Travel Expenses (11)	..	1618	2475	1238	2475	
मजुरी						
Wages ..	..	..	..	..	..	
O.T. (03)	..	42	90	45	95	
कार्यालय खर्च						
Office Expenses (13)	..	3515	8123	4062	8123	
पेट्रोल, तेल, वंगण						
Petrol, Oil, and Lubricants ..	..	..	..	..	..	
विदेश प्रवास खर्च						
(International Travel Allowance)		814	1	1	0	
३० मोटार वाहने						
30 Vehicles	..	..	..	..	..	
16 Publication	..	..	..	..	..	
Telephone (Charges) (06)	..	1158	2000	1000	2000	
जाहिरात प्रसिद्ध						
(26) ..	..	0	..	..	..	
एकूण—(अ)—ब	भारित					
Total—(A)—B	Charged	..	56	56	56	
	दत्तमत					
	Voted	178062	217489	202897	231829	

तक्ता-१-चालू
TABLE- I —Contd.

(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
१०२-(तीन)-वसुलीयोग्य नगरभूमापन कार्ये— 102-(III) Recoverable City Survey Operation (20290378)					
वेतन	भारित				
Salaries	Charged	0	0	56	56
	दत्तमत				
	(20290378)Voted	101095	111265	104495	119054
प्रवास खर्च . .	..				
Travel Expenses (11)	..	427	922	440	922
मजुरी					
Wages (02) . .	..	..	1	1	50
कार्यालयीन खर्च					
Office Expenses (13)	..	471	776	388	700
पेट्रोल, तेल, वंगण					
O.T. (03)	..	..	..	..	..
Other Charges (50)	..	..	..	..	..
Petrol, Oil and Lubricants	..	..	..	..	..
Telephone Charges. (06)	..	242	250	125	350
भाडे, पट्टी व कर/स्वामित्वधन					
Rent, Rates and Taxes/Royalty (14)		149	290	145	300
एकूण—(तीन)— भारित Charged		..	0	56	56
Total—(III)— दत्तमत Voted		102384	113504	105594	121376

तक्ता-१

TABLE—I

तक्ता-१
TABLE-I

(दोन) वित्तीय आवश्यकता :
(II) Financial Requirements :

(रुपये हजारात)
(Rs. in thousands)

अनुक्रमांक Serial No.	कार्यक्रम Name of Programme	प्रत्यक्ष खर्च, २०१९-२०२० Actuals, 2019-2020	अर्थसंकल्प, २०२०-२०२१ Budget Estimates, 2020-2021	सुधारित अंदाज, २०२०-२०२१ Revised Estimates, 2020-2021	अर्थसंकल्प, २०२१-२०२२ Budget Estimates, 2021-2022
		एकूण Total (3)	एकूण Total (4)	एकूण Total (5)	एकूण Total (6)
अ.—कार्यवार वर्गीकरण—					
A—Activity Classification—					
१०३ (१) नगर भूमि अभिलेख 103-(i) City Land Record	भारित Charged	..	111	0	0
	दत्तमत Voted	729382	914525	714102	977263
103-(ii) District Land Records	भारित Charged	..	..	..	..
	दत्तमत Voted	2824755	3452248	2904873	3662614
१०३ (२) बी भूमि अभिलेख संगणकीकरण १०० % केंद्र पुरस्कृत अनुदान	भारित Charged	..	..	..	..
	दत्तमत Voted	..	..	..	..
	भारित Charged	..	111	0	0
एकूण—(अ)— Total—(A)	दत्तमत Voted	3554137	4366773	3618975	4639877
(ब)—उद्दिष्टवार वर्गीकरण—					
B—Objectwise Classification—					
(१)—शहर भूमि अभिलेख—					
(1) City Land Records— (20290396) 103-(i)	भारित Charged	..	111	111	111
वेतन Salaries (01)	दत्तमत Voted	720750	900000	707490	963000
प्रवास खर्च Travel Expenses (11)	..	2407	6300	2499	5837
मजुरी Wages	..	..	..	0	1
150 O.T. (03)	..	..	..	..	..
T.P.C. (06)	..	3161	3000	1500	3200

कार्यालयीन खर्च

Office Expenses (13)	1706	2825	1413	2825
संगणक				
Computer (17)	..	..	0	..
भाडे, पट्टी व कर/स्वामित्वधन				
Rent, Rates and Taxes/Royalty (14)	1358	2400	1200	2400

एकूण—(१)—स्थूल भारित
Total—(1)—Gross Charged
दत्तमत
Voted

..	111	111	111
729382	914525	714102	977263

एकूण—(१)—निव्वळ भारित
Total—(1)—Net Charged
दत्तमत
Voted

..	111	0	0
729382	914525	714102	977263

१०३ (२)

(२)—जिल्हा भूमि अभिलेख—

(2) District Land Records- (20290422)

वेतन भारित
Salaries (01) Charged
दत्तमत
Voted

..	..	..	..
2768556	3212808	2825908	3437705

प्रवास खर्च

Travel Expenses (11). . 20957 42334 17865 32371

मजुरी

Wages (02) 53 93 93 98

O.T. (03) 224 324 162 340

कार्यालयीन खर्च

Office Expenses (13) . . 15706 24723 12362 25000

Electricity/Water Charges(06) 14837 15000 7500 16000

50 Other Charges .. ..

पेट्रोल, तेल, वंगण

Petrol, Oil and Lubricants, ...

तक्ता-१-चालू
TABLE- I —contd.

(रुपये हजारत)
(Rs. in thousands)

(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
भाडे, पट्टी व कर/स्वामित्वधन Rent, Rates & Taxes/Royalty (14)		4387	6966	3483	7500
संगणक खर्च (17)		35	150000	37500	143600
मोजणी साहित्य यंत्र सामुग्री साधन सामुग्री खरेदी (३२) Measurement Instrument (Purchase) (32)		..	..	..	..
	Charged	..	..	..	..
एकूण—(२)—स्थूल Total—(2)—Gross		2824755	3452248	2904873	3662614
	Charged	..	..	..	..
एकूण—(२)—निव्वळ Total—(2)—Net		2824755	3452248	2904873	3662614
१०३ (२) बी भूमि अभिलेख संगणकीकरण एकूण—(ब)—स्थूल Total—(B)—Gross		..	..	..	..
	दत्तमत Voted	..	..	..	..
एकूण—(ब)—निव्वळ भारत Total—(B)—Net	Charged	..	111	..	..
	दत्तमत Voted	3554137	4366773	3618975	4639877

अ. क्र.	प्रधान/गौण/उपशीर्ष	प्रत्यक्ष खर्च २०१९-२०	अर्थसंकल्प २०२०-२१	सुधारित अंदाज २०२०-२१ १-११-२०२० ते ३१-३-२०२१	अर्थसंकल्प २०२१-२२
(१)	(२)	(३)	(४)	(५)	(६)
१	२०२९ जमीन महसूल केंद्र पुरस्कृत योजना (००)(०६) जमाबंदी आयुक्त आणि संचालक, भूमि अभिलेख (महाराष्ट्र राज्य), पुणे, (२०२९ ०८१४) राष्ट्रीय भूमि अभिलेख आधुनिकीकरण कार्यक्रम ५० टक्के केंद्र पुरस्कृत योजना ५०% राज्य हिस्सा १० कंत्राटी सेवा	०	१७६१.२२	१७६१.२२	१९२०.६७
२	२०२९ जमीन महसूल (००)(०७) जमाबंदी आयुक्त आणि संचालक, भूमि अभिलेख (महाराष्ट्र राज्य), पुणे, (२०२९ ०८१४) राष्ट्रीय भूमि अभिलेख आधुनिकीकरण कार्यक्रम २५ टक्के केंद्र पुरस्कृत योजना ७५% राज्य हिस्सा १३ कार्यालयीन खर्च १० कंत्राटी सेवा	०	२९८.८३	२९८.८३	२९८.८३
३	२०२९ जमीन महसूल (०१)(०८) जमाबंदी आयुक्त आणि संचालक, भूमि अभिलेख (महाराष्ट्र राज्य), पुणे, (२०२९ ०८३२) राष्ट्रीय भूमि अभिलेख आधुनिकीकरण कार्यक्रम ५० टक्के केंद्र पुरस्कृत योजना ५० टक्के केंद्र हिस्सा १० कंत्राटी सेवा	०	१४२.२९	१४२.२९	१४२.२९
४	२०२९ जमीन महसूल (००)(०९) जमाबंदी आयुक्त आणि संचालक, भूमि अभिलेख (महाराष्ट्र राज्य), पुणे, (२०२९ ०८४१) राष्ट्रीय भूमि अभिलेख आधुनिकीकरण कार्यक्रम २५ टक्के केंद्र पुरस्कृत योजना १३ कार्यालयीन खर्च १० कंत्राटी सेवा	०	१००.१५	१००.१५	१००.१५
५	२०२९ जमीन महसूल (०२)(०३) भूमि अभिलेख केंद्र पुरस्कृत योजना (०२)(०३) भूमि अभिलेख खर्च राष्ट्रीय भूमि अभिलेख आधुनिकीकरण कार्यक्रम संचालक, भूमि अभिलेख (२०२९ ०८०५) १०० टक्के केंद्र पुरस्कृत योजना १०० टक्के केंद्र हिस्सा १० कंत्राटी सेवा १७ संगणक खर्च	०	२२५.९२	२२५.९२	२७१.८६
६	२०२९ जमीन महसूल ००(१०) ज. आ. आणि सं. भू. अ., पुणे राभूअआका (पुनर्माजणी) १०० टक्के राज्य हिस्सा (२०२९ ०८७९)	०	१.००	०	०
७	२०२९ जमीन महसूल ००(११) ज. आ. आणि सं. भू. अ., पुणे राभूअआका (डिजीटायझेशन) १०० टक्के राज्य हिस्सा (२०२९ ०८८८) १० कंत्राटी सेवा	०	१५७५	१५७५	१५१००
एकूण खर्च		०	४१०४.४१	४१०३.४१	१७८३३.८

४. धारण जमिनीचे एकत्रीकरण

प्रास्ताविक :

मुंबई जमिनीचे तुकडेबंदी आणि तुकडेजोड करण्याबाबत अधिनियम, १९४७ याच्या उपबंधान्वये राज्यात शेत जमिनीचे एकत्रीकरण करण्याचा कार्यक्रम हाती घेण्यात आला आहे. अधिनियमाचा पहिला भाग जमिनीचे तुकडे पाडण्यास प्रतिबंध करण्याबाबतचा आहे. त्यामध्ये स्थानिक क्षेत्र व प्रमाणभूत क्षेत्र निश्चित करणेसंबंधी व असलेल्या तुकड्यांचे हस्तांतरण नियमित करणेसंबंधी व नवीन तुकडे पाडण्याबाबत निर्बंध समाविष्ट आहेत. सन १९४८ पासून पश्चिम महाराष्ट्रामध्ये हा अधिनियम लागू करण्यात आला आहे. जमिनीच्या निरनिराळ्या वर्गाकरिता प्रमाणभूत क्षेत्र यापूर्वीच निश्चित केलेले असून, अधिकार अभिलेखामध्ये जमिनीच्या तुकड्यासंबंधीच्या नोंदीचे कामही पूर्ण करण्यात आले आहे. महसूल विभागाकडून अधिनियमाची अंमलबजावणी गावस्तरावर करण्यात आली आहे. त्याचा तपाशील खलीलप्रमाणे.

१. राज्यातील एकूण गावांची संख्या ४२,४८२
  २. एकत्रीकरण योजनेची अंमलबजावणी झालेल्या गावांची संख्या ३०,९१०
  ३. एकत्रीकरण योजनेची अंमलबजावणी न झालेल्या गावांची संख्या ११,५७२
- (१) महाराष्ट्र शासन, महसूल व वन विभाग, मंत्रालय यांचेकडील ठराव क्रमांक आस्थापना १०९२-सी.आर- ८००६-ल-१, दिनांक ०४-०१-१९९३ अन्वये मुंबईचा धारण जमिनीचे तुकडे पाडण्यास प्रतिबंध करणे व त्यांचे एकत्रीकरण करणेबाबत अधिनियम, १९४७ च्या कायद्याची अंमलबजावणी करण्यास दिनांक ०१-०४-९३ पासून स्थगिती देण्यात आलेली आहे.
- (२) एकत्रीकरण योजनेच्या कामाकरिता स्वतंत्रपणे नेमण्यात आलेला कर्मचारी वर्ग महाराष्ट्र शासनाने दिनांक ०१-१०-१९९४ पासून रद्द केलेला आहे.
- (३) दिनांक ०४-०१-१९९३ नंतर नवीन गावे एकत्रीकरण योजनेच्या कामाकरिता हाती घेण्यात आलेली नाहीत. मात्र योजना अस्थगिती ठेवण्यापूर्वी हाती घेण्यात आलेली परंतु अपूर्ण राहिलेली गावे पूर्ण करण्याबाबत व उर्वरित अनुसरण काम पूर्ण करण्यास महसूल व वन विभागाचे ज्ञापन, दिनांक ०८-०८-९५ अन्वये परवानगी मिळाली आहे.

शिल्लक अनुसरण कामाचा तपशील खालीलप्रमाणे :-

प्रकार (१)	शिल्लक काम (दि. ३१-३-२० अखेर) (२)	२०२०-२१ साध्य (३१-१०-२०) अखेर (३)	२०२१-२२ लक्ष (संभाव्य) (४)
अधिकार अभिलेख प्रख्यापन गावे	१	०	१
आकार बंद गावे	१०	०	१०
हस्तांतरण प्रमाणपत्र वाटप गावे	७६	०	७६
नकाशा छपाई गावे	०	०	०
योजनेवरील तक्रारी अर्ज निपटारा	३५५४	७४२	२८१२

दिनांक ०१-१०-१९९४ पासून उप अधीक्षक भूमी अभिलेख यांचेकडून उपरोक्त काम पूर्ण करून घेण्याची कार्यवाही प्रगतीत आहे.

जमाबंदी आयुक्त, पुणे यांचेकडील, दिनांक ३१-८-२०१९ रोजीच्या पत्रान्वये जमीन एकत्रीकरण योजनेवरील तक्रार अर्ज स्विकृत करण्यासाठी कालमर्यादा निश्चित करण्याबाबत परिपत्रकाच्या मसुद्याचे प्रारूप शासनाकडून निर्गमित करणेकामी प्रस्तावित केले आहे.

५. डोंगरी विभाग विकास कार्यक्रम :-

नियोजन विभागाकडील शासन निर्णय क्रमांक डॉ. वि. का. १०९४-प्र.क्र. ३६ का-१४५५, दिनांक २९-३-१९९५ अन्वये निर्णयाप्रमाणे नवीन डोंगरी क्षेत्र जाहिर करणे मागणीच्या संदर्भात आवश्यक असलेल्या निकषानिहाय अहवाल शासन निर्णय दिनांकापासून फक्त संचालक, महाराष्ट्र सुदूर संवेदन व्यवस्था केंद्र, नागपूर यांचेकडून मागवावा असा धोरणात्मक निर्णय घेणेत आला असल्याने इकडील विभागाकडून आता डोंगरी विभागाबाबतचे अहवाल सादर करणेत येत नाहीत.

६. डिजीटल इंडिया भूमि अभिलेख आधुनिकीकरण कार्यक्रम (DILRMP)

सन २००८ पासून केंद्र शासनाने भूमि अभिलेखांचे संगणकीकरण व महसूल प्रशासन बळकट करणे व भूमि अभिलेखांचे अद्ययावतीकरण करणे या योजना बंद करून राष्ट्रीय भूमि अभिलेख आधुनिकीकरण कार्यक्रम ही केंद्र पुरस्कृत योजना सुरु केली आहे. केंद्र शासनाने सदर योजनेस ई धरती, डिजीटल इंडिया भूमि अभिलेख आधुनिकीकरण कार्यक्रम (DILRMP) असे नाव दिले आहे. सदर योजना राज्यात ई महाभूमि प्रकल्प या नावाने राबविण्यात येत आहे. सदर योजनेची अंमलबजावणी जलद व प्रभावी व्हावी या साठी केंद्र शासनाच्या मार्गदर्शक सूचना नुसार महाभूमि प्रकल्प व्यवस्थापन संस्था महसूल व वन विभागाच्या दिनांक २०/३/२०१२ च्या शासन निर्णयान्वये स्थापन करण्यात आले आहे.

सदर योजनेचा मुख्य उद्देश स्थावर मिळकतीस शाश्वत मालकी हक्क देणे (Guaranteed conclusive titles to immovable properties) हा आहे. सदर कार्यक्रमांतर्गत पुढील प्रकल्प राबविण्यात येत आहेत.

१. ई-नकाशा : भूमापन नकाशांचे डिजिटायझेशन :

भूमापन नकाशांचे डिजिटायझेशन करणेसाठीचा पथदर्शी प्रकल्प भूमि अभिलेख विभागाच्या उपअधीक्षक भूमि अभिलेख मुळशी, जिल्हा पुणे या कार्यालयात राबविण्यात आला. पुनर्माजणी करण्यापूर्वी नकाशांचे डिजिटायझेशन होणे आवश्यक असल्याने नकाशांचे डिजिटायझेशन करण्यात येणार आहे. महाराष्ट्र शासनाच्या दिनांक ६/१०/२०१५ रोजीच्या निर्णयानुसार राज्यातील सर्व मूळ भूमापन नकाशांचे डिजिटायझेशन करण्यास मान्यता देण्यात आलेली आहे.

पुनर्माजणीच्या पहिल्या टप्प्यातील पुणे, रायगड, नाशिक, औरंगाबाद, अमरावती व नागपूर या ६ जिल्ह्यांमधील मूळ भूमापन नकाशांचे डिजिटायझेशन करणेसाठी खाजगी संस्थेची निवड करण्यासाठीची निविदा (RFP) दिनांक १८/१०/२०१६ रोजी <http://mahatenders.gov.in> या वेबसाईटवर प्रसिध्द करण्यात आली होती. त्यानुसार या ६ जिल्ह्यांमधील भूमापन नकाशांच्या डिजिटायझेशनचे काम दिनांक ३-५-२०१७ पासून सुरु करण्यात आले असून ८०.५७ % एवढे डिजिटायझेशनचे काम झाले आहे. औरंगाबाद, अमरावती व नागपूर या तीन जिल्ह्यांमधील डिजिटायझेशनचे काम पूर्ण झाले आहे तसेच पुणे, रायगड, नाशिक या तीन जिल्ह्यांमधील उर्वरित डिजिटायझेशनचे काम डिसेंबर-२०२० अखेर पूर्ण होणे अपेक्षित आहे.

२. ई-म्युटेशन : ऑनलाईन फेरफार :

संपूर्ण राज्यात १ एप्रिल २०१५ पासून ऑनलाईन म्युटेशनची अंमलबजावणी करण्यात येत असून, या अंतर्गत नोंदणीकृत तसेच अ नोंदणीकृत दस्तांची फेरफार क्रमांक देवून फेरफार नोंदवहीत नोंद घेतल्यापासून ते दुरुस्त ७/१२ देणेपर्यंत व संबंधित गाव नमुना अद्ययावत करेपर्यंतची संपूर्ण प्रक्रिया ऑनलाईन करण्यात आली आहे. यासाठी राज्यातील सर्व २.५३ कोटी ७/१२ संगणकीकृत करून त्याचा डाटा शासनाच्या क्लाउड पॉलिस्तीनुसार क्लाउंड सेंटरवर वर ठेवण्यात आला असून, राज्यातील तलाठी, मंडळ अधिकारी ऑनलाईन फेरफार घेण्याची कार्यवाही करीत आहेत. डिसेंबर-२०२० अखेर सुमारे १.१५ कोटी ऑनलाईन फेरफार नोंदविण्यात आले आहेत. त्याच बरोबर राज्यातील जनतेला डिजिटल स्वाक्षरीत संगणकीकृत ७/१२ उपलब्ध करून देण्यात येत असून त्यासाठी ऑनलाईन पेमेंट करण्याची सुविधा उपलब्ध करून देण्यात आली आहे.

३. ई-पुनर्माजणी : आधुनिक तंत्रज्ञानाद्वारे पुनर्माजणी :

राज्यातील ग्रामीण भागातील शेतजमिनीची पुनर्माजणी करणेबाबत शासन निर्णय क्रमांक संकीर्ण-१०११/२१०३/प्र. क्र. ६१८/ल-१, दिनांक ६/१०/२०१५ रोजी पारित करण्यात आला असून या अन्वये खालील बाबींना मान्यता देण्यात आलेली आहे.

१. राज्यात फेरजमाबंदी ऐवजी पुनर्माजणी करण्यात यावी.
२. राज्याची पुनर्माजणी तीन टप्प्यांमध्ये खाजगी संस्थांमार्फत करण्यास मान्यता दिलेली आहे. पुनर्माजणीच्या पहिल्या टप्प्यात पुणे, रायगड, नाशिक, औरंगाबाद, अमरावती व नागपूर या ६ जिल्ह्यांमधील पुनर्माजणीचे काम हाती घेण्यास मान्यता.
३. राज्याची पुनर्माजणी सॅटलाईट इमेजरी आणि ई. टि. एस./डी. जी. पी. एस. (हायब्रीड पध्दत) या आधुनिक तंत्रज्ञानाने करण्यास मान्यता.
४. राज्यातील सर्व मूळ भूमापन अभिलेखांचे डिजिटायझेशन करण्यास मान्यता.
५. डिजिटलाईज्ड मूळ भूमापन अभिलेख सॅटलाईट इमेजरीवर बसविणे.
६. खाजगी संस्थांनी केलेल्या मोजणी कामाची तपासणी व प्रमाणिकरण यासाठी भूमि अभिलेख विभागामध्ये प्रकल्प सुरु असेपर्यंतच्या कालावधीसाठी नवीन अस्थापना निर्माण करण्यास मान्यता.
७. पुनर्माजणीच्या पहिल्या टप्प्यासाठी एकूण २९३.६१ कोटी निधीस मान्यता.
८. पुनर्माजणीसाठी होणारा खर्च सनद फी स्वरूपात रु. ७५० प्रति हेक्टर दराप्रमाणे भोगवटदार यांचेकडून वसूल करण्यास मान्यता.
९. पुनर्माजणी कामाच्या प्रभावी अंमलबजावणीसाठी व लोकसहभागासाठी महात्मा गांधी समितीस 'पुनर्माजणी ग्रामसमिती' म्हणून घोषित करण्यास मान्यता.

१०. पुनर्माजणीच्या अनुषंगाने प्रचलित अधिनियम व नियमात बदल/सुधारणा आणि पुनर्माजणीचे नवीन नियम व नियमपुस्तिका तयार करण्यास मान्यता.

पुनर्माजणीच्या पहिल्या टप्प्यातील पुणे, रायगड, नाशिक, औरंगाबाद, अमरावती व नागपूर या ६ जिल्ह्यांमध्ये पुनर्माजणीचे काम खाजगी संस्थेमार्फत सुरु करण्यासाठीची निविदा (RFP) दिनांक ३१/३/२०१७ रोजी प्रसिध्द करण्यात आल्या होत्या. परंतु उद्योग, उर्जा, कामगार विभाग यांचेकडील शासन निर्णय क्र. भांखस-२०१४-प्र.क्र. ८२-उद्योग-४, दिनांक ३०-१०-२०१५ रोजीच्या नियमपुस्तिकेनुसार निविदा स्पर्धात्मक होणेसाठी कमीत कमी ३ निविदाकार असणे आवश्यक आहे. परंतु पुणे व रायगड जिल्ह्यांसाठी २ निविदा प्राप्त झाल्यामुळे निविदा सादर करण्यासाठी मुदतवाढ देण्यात आली होती. दोनवेळा मुदतवाढ देऊनही ३ पेक्षा कमी निविदा प्राप्त झाल्याने त्या दि. ९-११-२०१७ रोजी ई-टेंडरींग पोर्टलवरून रद्द झालेल्या आहेत. तसेच ग्रामीण विकास मंत्रालय, भूमि संसाधन विभाग, नवी दिल्ली यांचेकडील Circular No. 1 of 2016 दिनांक ८-१२-२०१६ नुसार केंद्र शासनाकडून निधी मिळण्याची शक्यता नसल्याने तसेच केंद्र शासनाकडून दि. ३१-१०-२०१७ रोजीच्या पत्रान्वये पुनर्माजणीची कार्यवाही अनावश्यकरित्या सुरु करू नये असे कळविण्यात आल्याने पुनर्माजणीसाठी उर्वरित ४ जिल्ह्यांच्या निविदा दि. ९-४-२०१८ रोजी रद्द करण्यात आलेल्या आहेत. पुनर्माजणी करणेसाठी येणा-या अडी-अडचणीबाबत धोरणात्मक निर्णय होणे कामी शासन स्तरावर प्रलंबित .

४. ई-अभिलेख : अभिलेखांचे स्कॅनिंग व अभिलेख कक्ष अद्ययावत करणे :

तहसिलदार, मुळशी, तसेच उप अधीक्षक भूमि अभिलेख, मुळशी, जिल्हा-पुणे या कार्यालयात जुन्या अभिलेखांचे स्कॅनिंग करण्याचा पथदर्शी प्रकल्प राबविला होता. भूमि अभिलेख विभाग व महसूल विभागात मोठया प्रमाणात अभिलेख असून त्यांचा दैनंदिन कामकाजातील वापरामुळे ते जिर्ण व फाटके झालेले आहे. त्यामुळे या सर्व अभिलेखांचे स्कॅनिंग करून ते डिजिटल स्वरूपात जतन करणे आवश्यक झाले आहे. डिजिटल अभिलेखांमुळे नागरिकांना चांगल्या प्रकारे वेळेत तत्पर सेवा देण शक्य होणार आहे. त्याकरीता अभिलेख कक्षात अद्ययावत कॉम्प्युटर्स पुरविण्यात आलेले आहेत. आधुनिक अभिलेख कक्षासाठी राज्यातील ३९० भूमि अभिलेख व तहसिल कार्यालयांना कॉम्पॅक्टर पुरविण्यात आले आहेत व १२१ कॉम्पॅक्टर पुरविणेची कार्यवाही प्रगतीत आहे. राज्यात अंदाजे ३५ कोटी अभिलेख असून तीन खाजगी संस्थांमार्फत अभिलेख स्कॅन करण्याचे काम ऑगस्ट २०१४ पासून सुरु झाले आहे. सदरचे स्कॅनिंग काम ३५ जिल्ह्यांपैकी सांगली, सातारा, सोलापूर, कोल्हापूर, रत्नागिरी व रायगड, ठाणे, जळगांव, मुंबई उपनगर, नंदुरबार, गडचिरोली, चंद्रपूर, लातूर, पालघर, नागपूर, अमरावती, अकोला, यवतमाळ, वाशिम अहमदनगर, धुळे, नाशिक, भंडारा व गोंदिया या जिल्ह्यांचे काम पुर्ण झाले असून ११ जिल्ह्यांचे काम अंतीम टप्प्यात आहे. स्कॅनिंग काम पूर्ण झालेल्या जिल्ह्यांपैकी पालघर, मुंबई, ठाणे, अकोला, धुळे, अमरावती व नाशिक या सात जिल्ह्यांचा डाटा <https://mahabhumi.gov.in/e-search> या संकेतस्थळावर अपलोड करण्यात आले आहे.

५. ई-भूलेख : एक-खिडकी योजना :

सदरच्या योजनेअंतर्गत जमिन धारकांना त्यांच्या जमिनीचे सर्व अभिलेख एकाच खिडकीद्वारे (WEB PORTAL) उपलब्ध करून देण्यात आले असून यासाठीची आज्ञावली जमाबंदी आयुक्त आणि संचालक भूमि अभिलेख (महाराष्ट्र राज्य) पुणे यांचे मार्गदर्शनाखाली राष्ट्रीय सूचना विज्ञान केंद्र यांचेकडून विकसित करण्यात येत आहे. या सेवेद्वारे नागरिकांना त्यांच्या जमिनीचे सर्व अभिलेख पाहता येणार आहेत. तसेच शासनाच्या विविध विभागांनाही सदरचा डेटा पाहता येणार आहे.

सदरचा डाटा <https://mahabhumi.gov.in> या संकेतस्थळावर उपलब्ध आहे.

उपरोक्त विविध सेवांसोबतच महाराष्ट्र राज्य खालीलप्रमाणे दोन सेवा डिजिटल इंडिया भूमि अभिलेख आधुनिकीकरण कार्यक्रमांतर्गत उपलब्ध करून देणार आहे.

६. ई-मोजणी : मोजणी प्रकरणांचे संगणकीकरण :

या सेवेद्वारे नागरिकांकडून प्राप्त होणा-या मोजणी अर्जांचे संगणकीकरण करण्यात येत असून मोजणी प्रक्रिया अधिक चांगल्या प्रकारे देण्यात येत आहे. मोजणी अर्जाची स्थिती, मोजणी फी, मोजणी करण्यास येणा-या कर्मचा-याचे नाव व मोबाईल नंबर, मोजणी फी चे ऑनलाईन पेमेंट, इ. सेवा ई-मोजणी द्वारे नागरिकांना देण्यात येत असून ही सेवा संपूर्ण राज्यात दिनांक १/१/२०१२ पासून देण्यात येत आहे. तसेच ई-मोजणी Ver. II आज्ञावली विकसित करण्याचे काम सुरु असून त्यामध्ये नागरिकांना ऑनलाईन अर्ज भरण्याची सुविधा, अधिकार अभिलेख ऑनलाईन अपलोड करण्याची सुविधा, मोजणी अर्जाच्या सद्यास्थितीबाबत SMS सुविधा, डिजिटल स्वाक्षरीने मोजणी नकाशा देण्याची सुविधा इ. सुधारणांचा समावेश करण्यात आलेला आहे.

७. ई-चावडी : तलाठ्यांच्या दफ्तराचे संगणकीकरण :

तलाठ्यांच्या कामकाजात सुसूत्रता व नियमितता येण्यासाठी तलाठ्यांच्या दफ्तराचे (तलाठी यांचेकडील गाव नमुना नं. १ ते २१) संगणकीकरण करण्याचा निर्णय घेतला. सदर आज्ञावलीद्वारे टेस्टिंग सुरु असून राज्यात सन २०२१ मध्ये प्रत्यक्ष काम करण्यात येणार आहे.

तक्ता क्र. ३ (Table No. 3)

कार्यक्रम अंदाजपत्रक २०२१-२०२२

महालेखापाल-२, महाराष्ट्र, नागपूर यांचेकडील निरीक्षण अहवाल / परिच्छेदांची माहिती

भूमि अभिलेख विभाग (कोकण प्रदेश)

अ. क्र.	विभाग/जिल्हा	वर्ष	वर्षाचे सुरुवातीस शिल्लक	नवीन आलेले	निकाली/काढलेले १-४-२०२० ते ३१-१०-२०२०	संभाव्य निकाली १-११-२०२० ते ३१-३-२०२१	वर्षअखेर शिल्लक
(१)	(२)	(३)	(४) अहवाल/परिच्छेद	(५) अहवाल/परिच्छेद	(६) अहवाल/परिच्छेद	(७) अहवाल/परिच्छेद	(८) अहवाल/परिच्छेद
१	मुंबई	२०१९-२०२०	०	०	०	०	०
		२०२०-२०२१	०	०	०	०	०
		२०२१-२०२२	०	०	०	०	०
२	ठाणे	२०१९-२०२०	०	०	०	०	०
		२०२०-२०२१	०	०	०	०	०
		२०२१-२०२२	०	०	०	०	०
३	रायगड	२०१९-२०२०	०	०	०	०	०
		२०२०-२०२१	०	०	०	०	०
		२०२१-२०२२	०	०	०	०	०
४	रत्नागिरी	२०१९-२०२०	०	०	०	०	०
		२०२०-२०२१	०	०	०	०	०
		२०२१-२०२२	०	०	०	०	०
५	सिंधुदुर्ग	२०१९-२०२०	०	०	०	०	०
		२०२०-२०२१	०	०	०	०	०
		२०२१-२०२२	०	०	०	०	०
	एकूण	२०१९-२०२०	०	०	०	०	०
	कोकण प्रदेश	२०२०-२०२१	०	०	०	०	०
		२०२१-२०२२	०	०	०	०	०

PERFORMANCE BUDGET

2021-2022

REVENUE AND FOREST DEPARTMENT

4

(LAND RECORDS)

PERFORMANCE BUDGET
2021-2022

Introductory

The Land Records Department is one of the Department under the Revenue and Forest Department of Maharashtra Government. The Land Records Department is headed by Settlement Commissioner and Director of Land Records, Maharashtra. He Exercises control over the administration and field operations of the Department. The Department was restructured up to taluka level vide Revenue and Forest Department, GR. No. Asthavana-1093/Pra. Kra-19/L-1, dated 18/8/1994 and is implemented w.e.f. 1/10/1994. Different activities of the Department are controlled and co-ordinated at the Head Quarter level with the assistance of (i) Additional Settlement Commissioner and Additional Director of Land Records (ii) DDLR (Survey) (iii) DDLR (City Survey) & (iv) DDLR (Consolidation). (v) one post of Deputy Collector as State Co-ordinator E-Ferfar is created vide Revenue and Forest Department GR No. EST-2018/Pra. Kra. 126/E-8, dated 8-9-2020. They are assisted by 21 Class-II Gazetted Officers as Office Superintendent and One Accounts Officer from Treasury Cadre.

At the regional level there are six Deputy Directors of Land Records with Head Quarters at Mumbai, Nashik, Pune, Aurangabad, Amravati and Nagpur. The Regional Deputy Directors of Land Records are responsible for proper co-ordination and administration of all activities of the Land Records Department in their region and dealing with Powers of SC & DLR except those which are specifically reserved by the Settlement Commissioner and Director of Land Records, Maharashtra.

The functions of the Land Records Department are to collect and provide statistics necessary for the sound administration of all matters related with land. The maps and other records prepared after Survey by this Department are used to reduce the Cost and simplify litigations in Revenue and Civil Courts. The Record prepared on the basis of Survey, protects the rights of the individual land holder. The Department is also responsible for, (i) conducting all the periodical revenue settlement operations in the State and to levy, revise the assessment over individual land parcel, (ii) training the Revenue Officers in Survey and settlement matters and the last but not the least, (iii) Implementation of Bombay Prevention of Fragmentation and Consolidation of Holdings Act, 1947.

The survey records prepared by the Department provide essential data for Revenue Administration of the whole State and help to prepare various development plans taken up by the different departments. The records so prepared and maintained up-to-date by incorporating the changes which have taken place from time to time. It also organises and carries out survey of Gaothans and cities on an extensive scale and arrange for the proper maintenance of the records so prepared. It also undertakes special survey :

- (i) Various land acquisition activities;
- (ii) On application, confirmation of boundary between two private individual Land, and
- (iii) Public bodies or Government Departments.

The department provides copies of village maps, other maps and extracts from the other records to individuals and to various Departments for Administrative purpose. In brief, the department supplies basic data vital for sound land Revenue Administration and for undertaking agrarian land reforms. Thus, the department is closely related with the Revenue Administration.

The Central Government's Digital India Land Records Modernization Programme (DILRMP) implemented by Land Records Department in the State. Under this programme, the computerization of land records and various village forms is being carried out.

In this document, an attempt has been made to introduce the performance budget of the Land Records Department which involves identification of the programmes and activities of the Department in relation to the given functions. The basic criteria are, such Programmes are included for which funds are specifically asked for by the department. In entire budget grants controlled by the Land Records Department has therefore, been accounted for and exhibited here.

On the basis of an analysis of the activities performed by the Land Records Department, the following programmes has been identified.

- (i) Survey and Settlement Operations,
- (ii) Land Records, and
- (iii) Consolidation of Holdings.

OVERALL PERFORMANCE

The performance budget document may not and cannot be perfect in all aspects in the initial attempt, the updations/improvements can be made on the basis of experience gained. The programme formats have been suitably modified wherever necessary and incorporated in the performance budget on the basis of norms, standards, targets fixed for various item of work.

(A) As mentioned in the introduction, it is difficult to narrate all the Functions of Land Records Department. But, the schemes from which the income/revenue is delivered to Government, the details of such schemes are given below :—

- (1) Pot-Hissa measurement,
- (2) Gaothan Survey
- (3) City / Town Survey (For extended Area)
- (4) City Survey Records (Maintenance of City Survey records),
- (5) Taluka Land Records (Maintenance of Agriculture Land Records),
- (6) Consolidation of Holdings,
- (7) Training Institute.

(1) All types of Revenue Receipts :

1. The updated land records are kept and maintained village wise in the office of Deputy Superintendent of Land Records (Dy. SLR) / City Survey Office. with the help of this record, the work of measurement and boundary fixation is carried out.
2. The revenue is received under Account Head
  - a. "0029 Land Revenue". :—Measurement Fees & Copying Fee etc. in Survey area (Rural area) and
  - b. "0506 Land Reform". :—Measurement Fees & Copying Fee etc. in City Survey area (Urban area)

The details of revenue received in the year 2019-20 and the probable revenue for the year 2021-22 is attached herewith on page No. 5.

(2) Consolidation of Holdings:

The copies of the records of Consolidation Scheme are provided to the applicants on demand, from which the revenue is received as copying fees.

(3) Training Academy :

Land Records Training Institute started on 1-9-1985 at Aurangabad to impart the Department's Training to newly joined employees with regards to department's work and rules, so as to improve the standard of work and ultimately to improve the standard in the administrative work. The institute is renamed as "Land Record Prashikshan Probodhini" in 2011. It is compulsory for every employee to get the Post Recruitment Training (PRT) and to pass the PRT examination. Till October 2020 nearly 6,839 employees are trained in Land Record Training Academy and about 28,484 employees are trained under various courses.

Government of Maharashtra had given sanction to establish a new training school at Mulshi taluka of Pune district vide GR No. Astha 2012-267-Pra,Kra46-E, dated 5-2-2013 to provide the technical training to department's employees.

Administration Structure Table :

TABLE (1)

Settlement Commissioner and Director of Land Records, Maharashtra

Additional settlement Commissioner and Additional Director of Lands Records (1)	Deputy Director of Lands Records attach S.C. (Survey) Pune (2)	Deputy Director of Lands Records attach S.C. (City Survey) Pune (3)	Deputy Director of Lands Records attach S.C. (Consolidation) Pune (4)	Deputy Collector cum State Co-ordinator E-ferfar
Office Superintendent-3 Organization and Method Officer-1 Assistant Accounts Officer-2	Office Superintendent-3 Reservey-2 DILRMP-3	Office Superintendent-4	Office Superintendent-1	Office Superintendent-2

*Digital India Land Records Modernization Program.

TABLE (2)

Settlement Commissioner and Director of Land Records Maharashtra

Class of Officers (1)	Pune Region (2)	Konkan Region (3)	Nashik. Region (4)	Aurangabad Region (5)	Amravati Region (6)	Nagpur Region (7)
Class-1	D.D.L.R.-1	D.D.L.R.-1	D.D.L.R.-1	D.D.L.R.-1	D.D.L.R.-1	D.D.L.R.-1
Class-1	D.D.L.R.-6	D.D.L.R.-8	D.D.L.R.-6	D.D.L.R.-7	D.D.L.R.-6	D.D.L.R.-5
Class-2	O.S. attached D.D.L.R.-1 Dy. S.L.R.-56 C. T. S. O.-8	O.S. attached D.D.L.R.-1 Dy. S.L.R.-47 C. T. S. O.-13	O.S. attached D.D.L.R.-1 Dy. S.L.R.-54 C. T. S. O.-5	O.S. attached D.D.L.R.-1 Dy. S.L.R.-76 C. T. S. O.-1 Instructor-4.	O.S. attached D.D.L.R.-1 Dy. S.L.R.-54 . .	O.S. attached D.D.L.R.-1 Dy. S.L.R.-63 C. T. S. O.-3
Class-2	Spl. Dy. S.L.R. (CTS)-1 Spl. Dy. S.L.R. Cum E.O.-2	Spl. Dy. S.L.R. Cum E.O.-3	Spl. Dy. S.L.R. (CTS)-2 Spl. Dy. S.L.R. Cum E.O.-3	. .	Spl. Dy. S.L.R. Cum E. O.-7 Spl. Dy. S.L.R. (CTS)-1	

D.D. L. R. -Deputy Director of Land Records

D. S. L. R. -District Superintendent of Land Records.

Dy. S.L.R. -Deputy Superintendent of Land Records.

O. S. -Office Superintendent

Spl. Dy. S. L. R. -Special Deputy Superintendent of Land Records
Cum Enquiry Officer.

Spl. Dy. S.L.R.
(C.T.S.) -Special Deputy Superintendent of Land Records
(City Survey)

C. T. S. O. -City Survey Officer.

1. Survey and Settlement Work

(One) Introductory

(1.1) Survey :-

This department deals with Survey and Classification of Agricultural Lands for the purpose of Land Revenue Settlement, Records of Right, etc; Similarly, it undertakes survey of Non-agricultural lands in cities and Gaothan areas various types of survey operations such as original survey, revision survey, *pot-hissa* survey and survey of Gaothan areas and cities etc; are undertaken by Land Records Department.

(1.2) Settlement :

This periodical revenue settlement of agricultural lands is undertaken under the provisions of the Maharashtra Land Revenue Code, 1966 with a view to fix the land revenue assessment of individual holding. This assessment is fixed taking into Consideration the productive capacity of the individual land holding by carrying out classification value of land and considering other advantages and disadvantages in the tract. The unit for such settlement was considered as taluka in the past but subsequently homogeneous tract is considered as unit and the principles of settlement are also modified to some extent under the Maharashtra Land Revenue Code, 1966. The assessment is fixed to guarantee usually for 30 years. The settlement periods in respect of most of the talukas in the state have, however, expired and they are therefore, due for undertaking fresh revision settlement. but the old Settlements are continued at present. Government can direct fresh settlement under Section 92 of the Maharashtra Land Revenue Code, 1966 at any time. *Vide* G. R. No. , dated 6-10-2015 of Revenue and Forest Deptt., the Govt. has given sanction to carry out the resurvey of agricultural lands in state. However the issues related with Resurvey has been submitted to Government of Maharashtra.

Measurement and Settlement is an important programme of land records department. Three types of work are under way in this programme.

- C-1 settlement
- C-2 Pot-Hissa Measurement
- C-3 Recoverable City and Gaothan Survey.

C-1. Settlement :

In the Land Records Department the Head Quarter, headed by the Settlement Commissioner and Director of Land Records. Maharashtra is working for the purpose of direction and supervision of various activities of this department. He functions as a head of the Department and exercises control over the administration of the department. He is assisted by Additional Settlement Commissioner and additional Director of Land Records and four DDLRs. They are assisted by 21 Gazetted Class-II Officer, as office Superintendent and 1 Account Officer of Treasury Cadre.

At the region level there are 6 Deputy Director of Land Records with Headquarters at Mumbai, Nashik, Amravati, Pune, Aurangabad and Nagpur. The Regional Deputy Director of Land Records are responsible for proper co-ordination and administration of all activities of the Land Records Department in their regions, exceeding those which are specifically reserved by the Settlement Commissioner and Director of Land Records, Maharashtra.

C-2. Pot-Hissa Measurement :

The sub-division of Survey Number and its further subsequent divisions are required to be measured and mapped to bring the survey records and records of rights up-to-date. The *pot-hissa* measurement is carried out under Section 87 of Maharashtra Land Revenue Code, 1966 and the cost of such measurement is recovered from the respective Land holders in the form of pot-hissa measurement fees.

C-3. Recoverable City And Gaothan Survey :

At the time of original survey of agricultural land, the areas under gaothan sites in villages and cities were left unsurveyed. No records of rights showing the title and maps were available with a view to prepare such records and to facilitate operations of development plans, Survey of gaothan sites of villages and cities are taken up under the provisions of Sections 79 and 126 of the Maharashtra Land Revenue Code, 1966. City Survey operations is in progress in 4889 villages during the year 2020-2021. Even though the entire cost of such surveys is initially borne by the Government, it is recoverable in the form of Sanad Fees from the land holders.

The important activity of original survey and classification in respect of all the villages have already been completed and if Government directs re-survey of lands, this activity will have to be undertaken by the Department in addition to above 3 activities. At present works of this type are being entrusted to staff doing maintenance of Land Records and due to such work load, nothing regarding this activity is furnished in this document.

(Two) Programme Work load Summary and Explanation of Financial Requirement.

Table showing Financial Requirement : (Please see Page No. 31 to 39)

2.1-Programme of Inspections :

(1) The Settlement Commissioner and Director of Land Records, functions as the head of the department. There are in all six offices of the divisional head of the Department headed by the Deputy Director of Land Records. As per Govt. circular G. A. D. No. Inspection 1085-57-18. (Ra. Va. Ka.) dated 26th April, 1985, the head of the department has to inspect all the offices of the regional head of the department. Accordingly the Settlement Commissioner and Director of Land Records is completing the inspection work of all the offices of the Deputy Director of Land Records every year.

(2) The Deputy Director of Land Records, Pune, Mumbai, Nasik, Aurangabad, Amravati and Nagpur function as regional head of the department. As per Settlement Commissioner and Director of Land Records, Maharashtra Circular No. Admin-611-E-47, dated 21st April, 1977, The Deputy Director of Land Records are to inspect the offices of DSLRs in their region every year and DSLRs are to inspect the all offices of Dy. SLRs on their region once in 4 years.

(Please see Table-II, Page No. 2)

(Three) Personnel Summary :

(Please see Table-III, Page No. 3 to 4)

(Four) Recoverable City and Gaothan Survey :

A. Gaothan Survey : In the year 1964, the Government has started the scheme of Gaothan Measurement in all the villages of the State. Under this scheme, the recovery of measurement expenditure is recovered from land holders in the form of Sanad Fee. Presently, this scheme is limited to the measurement of village having Population of more than 2000. But now, as per the GR of Ministry of Rural Development, No. sankirna-2018/Pra. Kra. 13/Ma. Tan. Ka., dated 22-02-2019, the Government has started the Gaothan Survey of unsurveyed Gaothan sites as per 2019. with the help of Survey of India exempting the criteria of less than 2000 population villages within 3 years. For fast implementation of this scheme, the images are taken by Drones and the Soft ware is developed. For this, 20 Offices of Special Deputy Superintendent of Land Records are working and also the same work will be carried out by the offices of the Deputy Superintendent of land Records.

Table-II

Progress of Drone survey work of village taken up for Gaothan Survey work. (Please see Page No. 5)

Table-III

Statement showing the details of measurement properties enquiry and writing of Sanad and Property Cards under the scheme of Gaothan measurement work. (Please see Page No. 6)

B—City Survey.— This survey is taken up in the Municipal Towns. Normally this work is taken up after the Municipality deposits the entire estimated cost of survey in advance. The object of this survey is to prepare maps and record of rights of the individual properties. This survey also facilitates levy of Non-agricultural assessment on lands used for Non-agricultural purpose. It also helps to prepare development plans in developing cities. The expenditure incurred on this scheme is recovered by levying of Sanad Fees on Property holders.

The following table indicates the progress of City Survey Work in respect of Municipal Towns and Sanad Fees levied thereon.

Table IV

Statement showing the details of progress of City Survey work in respect of Municipal Towns.
(Please see Page No. 7)

Table V

Town Planning extended area in respect of Municipal Towns. (Please see Page No. 8)

(Four) Personnel Summary :

C (iii) Recoverable City Survey Operation :—

Table VI

Recoverable City Survey Operation :— (Personnel Summary).

(Please see Page No. 9 to 10)

2. LAND RECORDS :**(One) Introductory :—**

After completion of programme of survey and settlement operations the Records of Agricultural Land are arranged villagewise, talukawise in each district. In respect of cities, villages site survey, after completion of survey and enquiry work the records are arranged and preserved for each city village. These survey records are maintained up-to-date by incorporating subsequent changes occurring due to inheritance, sale of lands, acquisition and conversion of agricultural lands, non-agricultural lands etc; This programme is known as land records programme and it consists of two activities:—

(1) Records of City Survey :— Maintenance of City Survey/Gaothan Survey. The measurement work other than Municipal Corporation, Zilla Parishad and Municipal Council areas are handed over to Deputy Superintendent of Land Records since 01-10-1994.

(2) Survey records :— Maintenance of agricultural land survey.—The work of Maintenance of Agricultural land survey is carried out by Deputy Superintendent of Land Records since 01-10-1994.

Work regarding maintenance of City Survey Records is looked after by Maintenance Surveyor under the supervision of City Survey Officer.

The Survey related records, their updation and maintenance work at taluka level is done by Deputy Superintendent of Land Records with the help his office Staff.

Table II

Programme works load summary and explanation of financial requirements (Please see Page No. 18 to 25)

(2.1) City Survey records :

Table II

Statement showing the details of Maintenance of City Land Records of Municipal Town Gaothans villages whose City Survey has been completed (Please see Page No. 11)

Table II-A

Statement showing the workload in city survey town/village site surveyed villages (Please see Page No. 11)

Table No. III

Personnel Summary (Please see Page No. 12 to 13)

(2.2) Survey lands records :

(a) Maintenance of survey records of agricultural lands :—

The updated survey records are kept village-wise and taluka-wise in the office of Deputy Superintendent of Land Records Office at taluka level. Applications for confirmation of boundaries are accepted under Section 136 of Land Revenue Code 1966 and on the basis of original records the boundaries are confirmed. Court commission cases, ordered by the Court. And Non Agricultural measurement are done as per the Revenue Authorities orders.

Table II-A

The disposal of work by the Cadastral surveyors : (Please see Page No. 14)

(B) Land Acquisition :

Joint measurement work for Land Acquisition is done by Taluka level office *i.e.* Deputy Superintendent Land Record Office/City Survey Office in the present of concerned Land Acquisition Authority, Government Authorities. The Land acquisition map and the report along with JMP / JMC to concerned Land Acquisition office. After receiving the copy of the award from the Land Acquisition Office, the KJP is prepared by the Deputy Superintendent of Land Records office/City Survey Office and sent it to concerned Tehsildar's office to take further necessary action.

Table II-B

Disposal of land Acquisition, Measurement Correction Work. (Please see Page No. 15)

Table II-C

Details of Measurement cases under forest rights (Please see Page No. 15)

Land Records Training Academy, Aurangabad :

Land Records Training Academy, Aurangabad is conducting various types of training courses, i.e. Post Recruitment Training (PRT), Land Record Qualifying Training (LRQT), Class 3 (Head quarter Asst./Shirestedar) training, grade 3 (Nimtandar/Maintenance Surveyor) training, grade 4 (Clerk/Surveyor) training and the classes for Instructors of Training Academy, training for Probationer Dy. Superintendent of Land Records/Special Dy. Superintendent of Land Records/City Survey Officers, and discussion lectures of District Superintendent of Land Records / Dy. Director of Land Records/ Settlement Commissioner Employees/ Officers are being done at Land Records Training Academy, Aurangabad.

Rather than above mentioned trainings Land Records Training Academy, Aurangabad also conducts training for Tahasildar/ Dy. Collector cadre officers from Revenue Department for the topic of Settlement and Surveying as per the direction of Government.

Information about courses conducted at Land Records Training Academy, Aurangabad for the period between January, 2020 to October 2020.

Sr. No. (1)	Training Course Name (2)	Period (3)	Number of Trainees (4)
1	Post Recruitment Training (PRT) Batch 104	01-11-2019 to 13-12-2019	56
2	Promoted Maintenance Surveyor/Nimtandar foundation course Batch 35	13-11-2019 to 06-11-2019	19
3	Promoted Dy. S.L.R. foundation course Batch 65	25-11-2019 to 29-11-2019	12
4	Dy. S.L.R. CPTP Batch 5 & 6	30-12-2019 to 15-02-2020	02
5	Vocational Syllabus Course Batch 12	01-01-2020 to 31-03-2020	84
6	Promoted Head Quarter foundation course	06-01-2020 to 23-01-2020	07
7	Training Batch under DILRMP	20-01-2020 to 23-01-2020	32
8	Class 3 Employees on Land Consolidation Act 1947 Batch 1	03-02-2020 to 06-02-2020	36
9	S.L.R. Training Batch under DILRMP	13-02-2020 to 14-02-2020	13
10	Junior Clerk (Class 3) training Batch under DILRMP	02-03-2020 to 07-03-2020	31
11	ETS Training Batch	09-03-2020 to 21-03-2020	33
		Total ..	1710

As per the above, Officers and Employees have been taken benefits of training courses conducted by Academy in this year. In the year 2020-21, Post-Recruitment Training, Electronic Total Station Machine Training & Vocational Training for Group-D training are preferably planned.

Land Records Training Academy been established on 1st Sept. 1985 at Aurangabad. The main purpose of establishing this Academy is to train the newly recruited employees in Government with giving knowledge of various type of departmental work, related rules and laws, to improve the quality of their work. Each employee appointed newly or promoted from class 4 to class 3 in Land Record Department has to take Post-Recruitment Training compulsory. It is also compulsory for them to pass the Post-Recruitment Examination at the end of training session. Till date the 104 batches of Post-Recruitment training conducted successfully and about 6839 employees has given the Post-Recruitment Training.

Statement-A
Programme wise Demands of Total Budget Estimates 2021-2022.

(Please see page 31 to 39).

4. Consolidation of land Holdings

Introduction :

The scheme for consolidation of Agricultural land of State was undertaken under the provisions of The Bombay Prevention of Fragmentation and Consolidation of Holdings Act, 1947. The first part of the Act is about Prevention of Fragmentation of Land Holdings. It includes restrictions on alienation and sub-division of consolidated holding and the amalgamation and where necessary the redistribution of holding or portions of holdings in any village, Mahal, Taluka or any part thereof so as to reduce the number of plots in holdings. This Act has been enacted in Western Maharashtra since 1948. A standard area has already been set up for the different classes of land and the work of registering the same in the record of rights has also been completed. The revenue department has implemented the Act at the village level. The details are as follows :-

1	Number of total villages in the state	42,482
2	Number of villages where consolidation Scheme	30,910
3	Number of villages where the consolidation Scheme is not implemented.	11,572

1. As per the Revenue and Forest Department, ministry's Resolution No. 1092/CR8006/L-1, dated 04-01-1993 the stay has been given for implementation of the Bombay Prevention of Fragmentation and Consolidation of Holdings Act, 1947 in Maharashtra.

2. The Maharashtra Government has dismissed the Employees appointed independently for the purpose of consolidation scheme from 01-10-1994.

3. After the date of 04-01-1993, new villages have not been, undertaken for the purpose of consolidation Scheme. However, as per the Memorandum issued on 08-08-1995 by Revenue and Forest Department the approval had been given to complete the work of remaining incomplete villages selected before the resolution dated 04-01-1993 and carry out the necessary work thereof.

The details of remaining work are as follows

Type (1)	Remain (till 1-3-18) (2)	2018-19 Achieved 31-10-18 (3)	2019-20 Target (probable) (4)
Rights of Records promulgated villages	1	0	1
"Akarabanda" of villages	10	0	10
Allocation of transfer Certificates	76	0	76
Map printing of villages	477	477	0
Complaint against the Scheme	1515	875	640

The above work of the consolidation scheme is being completed by Deputy Superintendent of Land Records from 01-10-1994.

The Draft Circular regarding "fixing the time line" to accept the Complaint Application on Consolidation Scheme is submitted to Govt. of Maharashtra. on 31/8/2019 by settlement Commissioner & Director of Land Records Maharashtra.

5. Hilly Region Development Programme :—

As per Planning Department of Government of Maharashtra G. R. No. H.R.D.P. 1094 Pra. Kra. 36 ka-1455, dated 29-3-1995, the decision regarding declaration for new hilly area and the related policy matters, need to be taken from the Director, Maharashtra Remote Sensing and Application Center, Nagpur only. Due to this the reports regarding the same cannot be submitted by this Department.

6. Digital India Land Records Modernization Programme (DILRMP) :

Digital India Land Records Modernization Programme (DILRMP) is an integrated programme for modernization and management of land records. It has been initiated by Department of Land Resources (DoLR), Government of India in 2008 and is named as "E-Dharti" DILRMP. In the State, the scheme is implemented as 'E-Mahabhoomi'. For effective implementation of scheme, "E-Mahabhumi Project Management Unit" in the form of Society, is set up *vide* Revenue and Forest Department's GR dated 20-3-2012. E- Mahabhoomi is looking after the detailed implementation of all components DILRMP Project in the state.

The main objective of DILRMP is to implement the Guaranteed Conclusively titled to immovable properties. The following are the main components of DILRMP.

1. e-Nakasha : Digitization of Cadastral Maps.

The pilot project of Digitization of Cadastral Maps was carried out in the Mulshi Taluka of Pune district. Digitization of Cadastral maps is a pre-requisite of resurvey project. The Government of Maharashtra has given sanction to digitize the Cadastral Maps in the entire State *vide* GR dated 6-10-2015. In the first phase, digitization of cadastral maps of six District *viz.*, Pune, Raigad, Nashik, Aurangabad, Amravati and Nagpur was taken up. The Request for Proposal (RFP) was published on 18-10-2016 on <http://mahatenders.gov.in>. Accordingly, The work of digitization of cadastral maps of six district is started from 3/5/2017. up till-now 80.57% of work is completed in the six districts. The work of digitization of Aurangabad, Amravati & Nagpur is completed and the work of Pune, Raigad, Nashik, district is in progress and expected to complete by December 2020.

2. e-mutation : Online mutation :

From 1st April 2015 Implementations of Online Mutation started in entire state. E-mutation application ensures that as soon as there is registration of document resulting into change of ownership of land, process of mutation is initiated online. In this Process all the steps starting from entry into mutation register to correction of ROR is made online. To accomplish this 2.53 Crore by his Computerized 7/12 data is uploaded on cloud as per Government Cloud Policy. This data is being used by Talathi and Circle Officers for online mutation. 1.15 Core online mutation have been registered by the end of December 2020 Also Digitally signed Computerized 7/12 is made available on Public Domain with online payment facility.

3. e-Resurvey : Resurvey Modern Technology.

The Government of Maharashtra had given sanction to carry out the resurvey in six districts, *viz.*, Pune, Raigad, Nashik, Aurangabad, Amravati and Nagpur in phase 1 *Vide* GR dated 6-10-2015. The following sanctions were given *vide* GR dated 6-10-2015.

1. To carry out Resurvey instead for Revision Settlement.
2. Resurvey to carry out in 3 stages 1st stage comprising of six districts *viz.*, Pune, Raigad, Nashik, Aurangabad, Amravati and Nagpur.
3. Resurvey to be carried out using High Resolution Satellite Imagery (HRSI) with Electronic Total Station (ETS) and Differential Global Positioning System (DGPS).
4. Digitization of cadastral maps.
5. Superimposition of digitized cadastral maps on satellite imagery.
6. Resurvey work to be carried out by Private Survey Agencies and new temporary staff for validation and certification.
7. Sanction of Rs. 293.61 Cr. for the 1st phase.
8. Resurvey expenditure to be recovered from land holders @ Rs. 750 per hectare in the form of Sanad Fee.
9. For effective implementation of Resurvey "Mahatma Gandhi Tanta-Mukti Samitee" will work as "Resurvey Village Committee".
10. To prepare New Rules and Manual for resurvey.

For carrying out the Resurvey work in the six districts *viz.* Pune, Raigad, Nashik, Aurangabad, Amravati and Nagpur, the Request for Proposal was published on 31-03-2017 <http://mahatenders.gov.in>. As the bid response for Pune and Raigad district is low (*i.e.* only two bids received) even after giving two extensions, the RFP of both the district were cancelled as per the Government of Maharashtra Industry, Energy and Labour Department, GR dated 30/10/2015, also as per the Government of India Circular No. 1, dated 8/12/2016, the Central Government has suggested not to start the resurvey unnecessarily and no further funds will be sanctioned for the resurvey, hence the RFP published on 31/3/2017 were cancelled due to administrative reason.

As per the letter from Government of Maharashtra, the fresh proposal to carry out the Resurvey in Pune, Nashik and Nagpur is submitted on 25-07-2018 alongwith the issues arises in Resurvey.

4. e-Records : Scanning of old records.

The pilot project was carried out in Deputy Superintendent of Haveli and Tehsildar Mulshi office. Land Records Department and Revenue Department maintains huge volume of textual records. Over a period of time, these records have deteriorated due to various environmental conditions and also continuous use by department officials. Thus, these records need to be preserved by converting them in digital format. This will help the department officials in drastically reducing the citizen service time and help them to improve the service quality. Under e-Records project, all these textual records will be scanned and preserved at taluka as well as state level. For Modern Record Rooms, compactors are provided in 390 Dy SLR and Tehsildar office. The work is in progress for providing 121 compactors. The scanning work of around 35 crores documents has started from Aug. 2014. Out of 35 districts, 24 districts viz., Sangali, Satara, Solapur, Kolhapur, Ratnagiri, Raigad, Thane, Jalgaon, Nandurbar, Gadchiroli, Mumbai Sub-urban, Chandrapur, Latur, Palghar, Nagpur, Amravati, Akola, Yavatmal, Washim, Ahmednagar, Dhule, Nashik Bhandara and Gondia has been completed and the remaining 11 Districts work is in completion stage. The scanned data of Palghar, Mumbai, Thane, Akola, Dhule, Amravati & Nashik is uploded on website www.mahabhumi.gov.in/e-sercha.

5. e-Bhulekh : Single window interface for public.

e-Bhulekh is one of the most unique applications developed by NIC under the guidance of Settlement Commissioner & Director of Land Records, Maharashtra State for providing all land records data since 1880 through one application. It will allow citizens to trace history of their land parcel (textual as well as spatial data) and view all such records. It will also help other government departments to access land records data for official purposes. The data is available on <https://mahabhumi.gov.in>.

Apart from the DILRMP Components, e-Mahabhoomi has also introduced 2 new projects under its umbrella in Maharashtra State. They are as follows :-

6. e-Mojni : Management of measurement cases.

Through e-Mojani' application all the process from Measurement Application is computerized and better services are provided to the citizens. The Status of measurement application, measurement fees, name of the Sureyour along with his mobile number and online payment of measurement fees (through integration with GRAS), etc. are provided to the citizens. This application had been rolled out in the entire State since 1st January 2012. E- Mojni Ver. II is being developed includes facility to fill online application, upload Record of Right onlin, SMS regarding status of Application, digitally Signed measurment map.

7. e-Chawadi : Computerization of village records.

To bring the uniformity in maintaining all the Village forms (V/F. 1 to 21) the decision is taken to computerize all these forms. The testing of this application is in progress and it is expected to roll out in 2021.

7. Accountal General Maharashtra, Mumbai, Nagpur pending Audit Paras(Revenue/Expenditure)

1. Table No. 1, Division Wise Abstract (Please see page No. 30)
2. Table No. 2, Pune Division District-wise (Please see page No. 31)
3. Table No. 3, Mumbai Division district-wise (Please see page No. 32)
4. Table No. 4, Nashik Division District-wise (Please see page No. 33)
5. Table No. 5, Aurangabad Division District-wise (Please see page No. 34)
6. Table No. 6, Amravati Division District-wise (Please see page No. 35)
7. Table No. 7, Nagpur Division District-wise (Please see Page No. 36)
8. Table No. 8, Division-wise Abstract-Expenditures (Please see Page No. 37)

GOVERNMENT PRESS, NAGPUR.
